

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**FONKSİYONEL ESNEKLİK ÜZERİNE KAVRAMSAL
BİR DEĞERLENDİRME**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mim. M. Batu KEPEKÇİOĞLU

Anabilim Dalı: Mimarlık

Programı: Mimari Tasarım

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Semra AYDINLI

OCAK 2007

**FONKSİYONEL ESKNEKLİK ÜZERİNE KAVRAMSAL
BİR DEĞERLENDİRME**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Mim. M. Batu KEPEKÇİOĞLU
502031048**

**Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 25 Aralık 2006
Tezin Savunulduğu Tarih : 29 Ocak 2007**

**Tez Danışmanı : Prof.Dr. Semra AYDINLI
Diğer Jüri Üyeleri Prof.Dr. Arzu ERDEM (İ.T.Ü.)
Doç.Dr. Bülent TANJU (Y.T.Ü.)**

OCAK 2007

ÖNSÖZ

Modası geçmiş gibi görünen ‘fonksiyon’ kavramıyla ilgili klişelerin altını oyan eleştirilerine rastlama fırsatım olduktan sonra konuyla ilgilenmeye başlamama sebep olan ilham için Prof Dr. Uğur Tanyeli ve Prof. Dr. Atilla Yücel’e; ilk duyduğu andan itibaren makalemi tez çalışmasına çevirmem için beni teşvik eden, bütün düşüncelerimi ve duygularımı paylaşabildiğim Nil Aynalı’ya; bildiğimi zannettiğim bazı konulara farklı gözle bakmamı sağlayan Doç Dr. Tansel Korkmaz ve Nevzat Sayın’a; çalışma süresi boyunca pozitif bakış açısı ve iyimserliği ile motivasyonumun azaldığı, karamsarlığa düştüğüm zamanlarda devam etmemi sağlayan, dağınık fikirlerimi toplarlamama yardımcı olan tez danışmanım Prof. Dr. Semra Aydın’ya ve hayatla ilgili aldığım her kararımda bana ellerinden gelen desteği veren aileme teşekkür ederim.

29.03.2007

M. Batu Kepekcioglu

İÇİNDEKİLER

ŞEKİL LİSTESİ	v
ÖZET	vi
SUMMARY	vii
1. GİRİŞ	1
1.1. Giriş	1
1.2. Amaç	4
2. FONKSİYONAL ESNEKLİK	6
2.1. Tanım	6
2.2. Fonksiyonel esneklik stratejileri	7
2.2.1. Forty ve Hill'in fonksiyonel esneklik kategorileri	9
2.2.1.1. Forty'nin fonksiyonel esneklik kategorizasyonu	10
2.2.1.2. Hill'in fonksiyonel esneklik kategorizasyonu	13
2.2.2. Önerilen fonksiyonel esneklik kategorizasyonu	14
2.2.2.1. Kategorizasyon için bir altlık olarak diagram	15
2.2.2.2. Diagram için kılavuz olarak kategorizasyon	16
3. 1950 SONRASI FONKSİYONAL ESNEKLİK PEYZAJI	18
3.1. Değişken sistemler	18
3.1.1. Parçadan bütüne	21
3.1.1.1. John Weeks, Northwick Park Hastahanesi	21
3.1.2. Bütünden parçaya	24
3.1.2.1. Mies van der Rohe, total mekân	25
3.1.2.2. Cedri Price, interaksiyon merkezi	31
3.1.2.3. Rogers ve Piano, Pompidou kültür merkezi	32
3.1.2.4. Friedman, uzamsal kent	33
3.2. Sabit sistemler	38
3.2.1. Homojen yapılar	40
3.2.1.1. Wil Alsop, deneysel ev	41
3.2.1.2. Kazuya Sejima ve Ryue Nishizawa, De Kuntslinie kültür merkezi	42
3.2.1.3. Bernard Tschumi, La Villette parkı	42
3.2.2. Heterojen yapılar	43
3.2.2.1. Hertzberger, çok-işlevlilik	43

3.2.2.2. Parent ve Virilio, oblique	53
4. SONUÇLAR VE TARTIŞMA	57
4.1. Sonuçlar	58
4.1.1. Diyagram üzerinden okumalar	58
4.1.2. Determinizm ve indeterminizm sınırında fonksiyonel esneklik	59
4.1. Ertelenmiş sorular	61
KAYNAKLAR	63
ÖZGEÇMİŞ	67

ŞEKİL LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Şekil 2.1 : Fonksiyonalizm ve alt kategorileri.....	7
Şekil 2.2 : Aynı fonksiyon şemasının farklı formasyonları (Friedman 2003)	8
Şekil 2.3 : Forty'nin esneklik kategorileri.....	10
Şekil 2.4 : Hill'in esneklik kategorileri.	13
Şekil 2.5 : Alternatif esneklik kategorizasyonu.....	17
Şekil 3.1 : Nortwhick Park Hastahanesi yerleşim planı (Weeks 1964).....	23
Şekil 3.2 : Farnsworth Evi plan ve görünüş (Mies 1945-50).....	29
Şekil 3.3 : Crown Hall plan ve görünüş (Mies 1950-56).....	30
Şekil 3.4 : İnteraksiyon Merkezi (Price ve Berman 1977).....	31
Şekil 3.5 : Pompidou Kültür Merkezi kesit eskizi (Rogers ve Piano 1971)...	32
Şekil 3.6 : Golden Lane Yarışma Projesi (Peter ve Alison Smithson 1953)..	34
Şekil 3.7 : Hangar Projesi (Wachsmann 1953).....	35
Şekil 3.8 : Uzamsal Kent (Friedman 1958).....	36
Şekil 3.9 : De Kunstlinie Kültür Merkezi (SANAA 1999).....	41
Şekil 3.10 : La Villette Parkı (Tschumi 1980-81).....	42
Şekil 3.11 : Shodhan Evi, Ahmedabad (Le Corbusier 1956).....	49
Şekil 3.12 : Arles Amfitiyatro'su ve Ortaçağda kale olarak kullanımı.....	51
Şekil 3.13 : Montessori Okulu podyum-blok plan (Hertzberger 1966).....	52
Şekil 3.14 : Oblique iç mekân (Parent ve Virilio 1973).....	55
Şekil 4.1 : Esneklik peyzajını haritalamak için bir diyagram önerisi.....	57

ÖZET

FONKSİYONEL ESNEKLİK ÜZERİNE KAVRAMSAL BİR DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada, 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra, önceki dönemlere oranla daha kilit bir rol oynayan fonksiyonel esneklik nosyonu, bu dönem ve sonrasında tasarlanmış ve tasarım kurgularının ana ögesi fonksiyonel esneklik olan mimari projeler üzerinden tartışılmaya çalışılmıştır. Tez boyunca, nihai bir esneklik tanımı yapmaktan kaçınılmış; bunun yerine örnek projelerin tekil olarak içerdikleri esneklik nosyonlarının birbirinden farklı ve benzer yönleri vurgulanmaya çalışılmıştır.

İlk bölümde öncelikle esnekliğin, fonksiyonalizm ile olan paralellikleri gösterilmeye çalışılmış ve konunun daha iyi tartışılabilmesi için “fonksiyonalizm” ve “esneklik” terimleri; “fonksiyonel sabitlik” ve “fonksiyonel esneklik” ile ikame edilmiştir.

Daha sonra 20. yüzyılın ilk yarısı ile ikinci yarısındaki örnekler arasında görülen radikal farklılaşmaya dikkat çekilmiş ve bu farklılaşma, yüzyıl ortasında determinizmden indeterminizme doğru yaşanan paradigmatik kaymayla beraber düşünülerek değerlendirilmiş ve kategorize edilmiştir. Literatür araştırması sonucu elde edilen sınıflamalar incelendikten sonra, ortaya konulmuş olan kategoriler kendi başlarına tutarlı bütünler oluştursa da, bütünsel bir peyzaj sunmaktan uzak bulunmuş; buna alternatif olarak iç tutarlılık ve benzerliklere önem verdiği kadar, kategorilerin birbirleri arasındaki farklılık ilişkilerine de önem veren yeni bir betimleme ve tasnif geliştirilmiştir; bunu yaparken detaylı ve kapalı bir tasniflemeden kaçınılmış, yol gösterici çok temel kategoriler belirlenmiştir.

İkinci bölüm, örneklerin incelenmesine ayrılmıştır. Savaş sonrası esneklik stratejileri sabit ve değişken sistemler olmak üzere iki ana başlık altında incelenmişlerdir. Bu kategorilerden ilki olan değişken sistemlerde, esneklik stratejileri fiziksel değişim ve tasarımın bitmemişliği üzerine kurulurken; bu kategorilerden ikincisi olan sabit sistemlerde ise esneklik stratejileri, mekân içinde çeşitlilik veya benzerlikler üzerine kurulur.

Sonuç bölümünde, tek bir esneklik tanımı olmadığı ve araştırılması gereken sorunun “Esneklik nedir?” değil, “Esneklik mümkün müdür?” sorusu olduğu kanaatine varılmıştır. İncelenen örneklerde de; esneklik nosyonu ile kişiye göre uyarlanabilme (customization) nosyonunun iç içe geçtiği ve bazen uyarlanabilmenin tamamen esneklikle karıştırıldığının altı çizilmiştir. Bu durumun; esnek yapılar, sabit sistemler üzerinden kuruldukça azaldığı; değişkenlik üzerinden kuruldukça arttığı saptanmıştır.

ABSTRACT

A CONCEPTUAL INTERPRETATION OF FUNCTIONAL FLEXIBILITY

In this study, the notion of flexibility which entered currency in the second half of the twentieth century, is revised through architectural works proposed since the Second World War. Instead of searching an ultimate definition of flexibility, the focus of the study is on understanding the notion of flexibility indirectly by comparing differences and affinities between several proposals every of which offering the most “flexible” building.

In the first chapter, it is considered that for understanding the nature of the flexibility, it is found crucial to comprehend the function oriented design practices. Because it is believed that the flexibility is a kind of functionalism. However; the current vocabulary is considered inadequate discussing on the debate. For the terms ‘functionalism’ and ‘flexibility’ are not even in polarity. Therefore the term ‘functionalism’ is substituted by the term ‘functional fixity’ and the term ‘flexibility’ is substituted by the term ‘functional flexibility’.

Afterwards, a comparison between strategies of flexibility in the early and late twentieth century is used to point out the paradigmatic shift from indeterminism to determinism, occurred during the 50s.

Present categorizations of the strategies of flexibility achieved from the several writer during the literature search seems far from describing the conglomerated landscape of strategies of flexibility entirely, by distinguishing them separately as if they are isolated wholes. Eventually, an alternative model which focus on not only identifying the individual strategies, but also the whole which they are part of is suggested. In order to design a dynamic model, which should be triggering new ideas on the debate instead of close-ends; an elaborated and precisely defined categorization is avoided. Categories are regarded just as tools for supporting the navigation of the reader in the landscape of flexibility.

The second chapter is dedicated to case-study of varying flexible design strategies under a classification based on the mainstream two categories. The first category is ‘dynamic systems’ which is based on adaptation of space by physical change and second category is ‘stabil systems’ which is based on re-organizability of space by multiplying similar spaces or differentiating space.

As a result of coming across with distinct strategies of flexibility, it is considered inessential trying to find ultimate definition of flexibility. Rather it is thought that the focus shall be on the question of possibility of the flexibility. In addition, it is

observed that the notion of flexibility is confused with the notion of customization. And this tendency is mostly seen in dynamic systems.

1. GİRİŞ

1.1 AMAÇ

20. yüzyılda mimarlığa en çok yön veren mimari akımlardan biri olan fonksiyonalizm, yüzyılın ikinci yarısından sonra etkinliğini yitirmeye başlamıştır. Ancak bu eğilimler sonrasındaki dönemde işlevsel kaygıların gündem dışında bırakıldığı anlamına gelmez. Savaş sonrasında modernist damar fonksiyonel kaygılara cevap verebilecek yeni stratejiler geliştirmek için fonksiyonalizmi tasfiye etmiş, çözüm olarak revize ettiği esneklik nosyonu modern mimarlık gündemine yerleştirmiştir. Bu bağlamda esneklik nosyonunun adaptasyonu, fonksiyonalist eğilimlerin devamı olarak değerlendirilmelidir.

Esnekliği, savaş sonrasında ana bir gündem maddesi olarak dile getiren ilk isimlerden biri Gropius'tur. Gropius gibi fonksiyonalist eğilimleri olan ve projelerinde de bu tavrı sürdüren bir mimarın; esnekliği, iyi bir mimarlığa doğru giden yolda doğal ve tartışma götürmeyecek bir yöntem olarak gören 1950'lerdeki sözlerinde gözlemleriz[1:178]:

“...1) Mimarlar binaları anıtlar, eserler gibi düşünmemeli ...fakat onları hayatın değişkenliğine hizmet edebilecek kaplar gibi düşünmeli ve 2) bu kurgu modern hayatın dinamizmiyle baş edebilecek geri plan uyumunu yaratabilecek kadar esnek olmalı.”

Esneklik nosyonunun mimarlığa dahil edilmesi ilk kez 1950'lerde olmamıştır. Esneklik 1920'ler ve 1930'ların modern mimarlık kültürünün bir parçası olsa da, mimarlık tarihçileri ve eleştirmenler tarafından, savaş öncesi esneklik stratejileri savaş sonrasında farklı bir konuma yerleştirilmektedir [2:142].

Erken dönem esneklik stratejileri; bir mekânın, belirlenmiş bir kaç işleve hizmet edebilmesi için sınırlı sayıdaki mekânsal varyasyonlarına dönüşebilmesini sağlayacak mekanizmalarla donatılması üzerine kurulmuştur. Bu açıdan bakıldığında, her bir mekânsal varyasyon ile işlev arasındaki bağ, Hertzberger'in

“işlevlere göre mekânların özelleşmesi ve ayrıştırılması” olarak tanımladığı fonksiyonalizm olgusuyla birebir örtüşmektedir [3:147].

Forty, bu mekanizmaların genelde kayabilen duvarlar veya katlanan döşemeler olduğunu ifade eder [2:145]; Rietveld-Schröder Evi veya Jean Prouvé’un Halk Sarayı en önemli örnekler arasındadır. Ancak bunların dışında da, farklı mekanizmalar tasarlanmıştır. Gropius’un Total Tiyatrosu bambaşka bir şekilde bunu yapar: İzleyici ile sanatçı arasındaki ilişkilerin üç farklı varyasyonunu gerçekleştirebilecek bir sahne için; ne kayan duvarlar, ne de katlanır döşemeler kullanmıştır [4:84]. Onun yerine, iç içe geçmiş dairelerin aynı eksen üzerindeki hareketleriyle farklı durumlar elde edilmiştir.

Bu tip yaklaşımlardaki mekânsal varyasyonlar önbelirlenimli olduğu için, mimar tarafından öngörülme bir mekânın veya yeni bir kullanımın oluşturulması söz konusu değildir. Kullanım senaryosunda belirsizliğe yer yoktur. Bu bağlamda Fonksiyonalizm (fonksiyonel sabitlik) gibi savaş öncesi fonksiyonel esneklik de kapalı devre yayına benzetilebilir, tek farkı birden fazla kanal yayınlamasıdır.

Koolhaas, bu tip durum odaklı önerileri, belirsizliğe karşı hala hesap yapmaktan vazgeçemedikleri için naif bulur [5:240]:

“Esneklik, bütün olacak değişiklikleri öngörmeye çalışıp, öngörölmüş bütün olası durumları barındırmak değildir; çünkü gelecek çoğu zaman tahmin edilemez.”

50 sonrası esneklik stratejileri, tam da Koolhaas’ın eleştirdiği öngörme ve belirleme çabasından vazgeçer. Forty’e göre “özellikle 1950’lerden sonra esneklik stratejileri, zaman ve belirsizliği de öne sürerek; fonksiyonalizmi, determinist aşırılıklardan arındırmayı amaçlar [2:142].” Forty ilk kez 1950’lerden itibaren, mimari bir ilke olarak esnekliğin ön plana çıktığını belirtir [2:142].

Savaş sonrası esneklik stratejileri “bir yapının bütün parçalarının özelleştirilmiş kullanımlara göre şekillendirilebileceği varsayımına karşı, bütün kullanım olasılıklarının baştan öngörülemeyeceğine dair yeni bir farkındalıkla işe başlamayı önerir [2:142].”

Fonksiyonalizmden kaynaklanan baskıcı determinist kuralları gündemden düşüren özgürleştirici sayılabilecek bu gelişmeler, işlev ve kullanım nosyonlarının, bir şekilde

belirsizlik üstüne kurulu yeni bir tür esnek mekân ile çözüldüğü gibi bir kanının yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Mekânın işlevsel performansının değerlendirilemez ölçütlerle belirlenmesi, pseudo çözümlerin de meşru hale gelmelerine sebep olmuştur.

Bu bağlamda Ekip 10'un Hollandalı üyeleri Van Eyck ve Herman Hertzberger, 1960'lardan itibaren savaş sonrası esneklik stratejilerine çok temel eleştiriler getirmiştir [2:142].

Hertzberger, “esnek bir kurgu'nun kendini gösteren her değişime karşı tepki verebilecek olduğunu” itiraf etse de, “değişim sonucu ortaya çıkan çözümün en iyi ve en uygun çözüm olmadığı” altını çizer [3:146]. Sonuç olarak aslında “esnekliğin hiç bir probleme karşı gerçek bir çözüm üretmediğini” iddia eder.

Van Eyck ise değişmeyen, sabit çevreler kadar sürekli değişen esnek çevreleri de bir o kadar tehlikeli görür ve esnekliğe değerinden fazla anlam yüklediğine dikkat çekerek, bu bağlamda da eldiven metaforunu kullanır; esnek mekânı her ele girebilecek bir eldivene benzettikten sonra, bu eldivenin aslında kimsenin eli için tasarlanmamış olacağı konusunda uyarır [6:360]. Her işleve adapte olabilecek mekân arayışının hiçlikle sonuçlanacağını ima eder.

Hala güncelliğini koruyan esneklik nosyonu, 1960'lardaki eleştirilerin bile farkında olmadan; söylem içinde erimiş ve görünmez mutlak bir mümkünlik haliyle mekân üretim pratiğinde güvenilir bir çözüm olarak kullanılmaktadır. Amaçlanmış olması varlığı için yeter-şarttır. Ama esneklik nosyonu mimari tasarımda araçsallaştırıldığı durumlarda barındırdığı kurgusal çelişkiler göz ardı edilerek dolaşıma girmektedir. Hatta bazı durumlarda üretilen esnek mekânlar, mimarlık alanında -katılım ve kişiselleştirebilme gibi- başka problemlerin çözümünden öteye bile gitmemiştir.

Tezin amacı, savaş sonrası belirsizlik nosyonu üzerinden gelişen esneklik stratejilerinin oluşturduğu peyzajı göz önüne sermek ve eleştirel bir konumdan tekrar bakmak/baktırmaktır. Bunun için izleyiciye konu hakkında farklı yaklaşımlar bir arada sunulur; farklı esneklik stratejilerinin avantajları yanında dezavantajları olduğu da hatırlatılacaktır. En önemlisi okuyucunun bu konulara, mutlak bir olumlama veya olumsuzlama ile yaklaşmadan, bu stratejilerin hangi bağlamlarda

kullanıldıklarına veya kullanılabileceklerine dair fikir geliştirmelerini sağlayacak zemini oluşturabilmektir.

1.2 YÖNTEM

Tez kapsamındaki değerlendirmeler, kavramsal bulgulara dayalı akıl yürütmelerle; mimarların manifestoları, söylemleri, iki boyutlu temsilleri ve imajları üstünden incelenerek elde edilmiştir.

Çalışma sırasında genel eğilim olabildiğince fazla örnek üzerinden konuyu incelemek ve anlamak olmuştur. Esnekliğin tanımını yapmak yerine, var olan stratejilerden bunu anlamak daha etkin ve anlamlı görölmüştür.

şu anki mimarlık vokaböleri, fonksiyonalizm ve esnekliği bir arada tartışmak ve ele almak için yeterli bulunmadığından, yeni kategoriler ve kavramlar geliştirilmiştir. Bu yeni kategoriler, örneklerin incelenmesi sırasında da bir altlık oluşturacaktır.

Ayrıca özellikle daha önce yapılan esneklik sınıflandırmalarında karşılaşılan, tek taraflı ve sadece benzerlikler üzerine kurulu değerlendirmeler; birbirinden bağımsız, alt kategorilerin oluşmasına sebep olmuştur. Oluşturulan bu kategoriler kendi içlerinde ne kadar tutarlı olsalar da, bir üst ölçekte anlamlı bir resim ortaya koymaktan uzak kalırlar.

Bunun bir sebebi sadece benzerlikler üzerinden gidilerek yapılan okumalar olmasıysa, diğeri de fonksiyonalizmle olan diyalektik ilişkisi üzerinden değerlendirilmesidir. Daha bütünsel bir okuma ve sınıflama ancak esneklik stratejilerinin kendi aralarındaki karşıtlıkların da okunması ve sınıflamada yapı kurucu öğe olarak göreve getirilmesi ile mümkündür.

Çünkü esneklik stratejilerinin ne birbirlerinden, ne de fonksiyonalizmden bağımsızlaştırılabilecek gelişim süreçleri vardır. Sonuç olarak böyle bir okumayı gerçekeştirebilmek için de örnekler sadece benzerlik değil, karşıtlık ilişkileri içinde de okunmaya çalışılmış ve kategorize edilmiştir.

Sınıflama sürecinde incelenen esneklik stratejileri, birbirilerine göre benzerlikleri ve farklılıkları üstünden, iki boyutlu bir koordinat sistemi içinde, birbirilerine olan yakınlık uzaklık ilişkisine göre bir diyagrama yerleştirilmişlerdir.

Diyagramda, sabitlik ve değişkenlik birer kategori olmaktan çok iki kutuptur, limittir. Bu kutuplara çok yaklaşan marjinal projeler olabileceği gibi, orta noktada duran önerilerde bulunmaktadır. Bu aşamadan sonra oluşturulan sınıflandırmanın da yardımıyla daha bütünsel bir peyzaj betimlemesinin mümkün hale geldiği düşünülmektedir. Bu bir çeşit harita veya ağaç şeklinde olmayan bir sınıflama olarak da nitelendirilebilir.

İncelenen öneriler çok detaylı bir kategorizasyona tabi tutulamadan, temel olarak iki gruba ayrılmışlardır. Bu aşamada, yaklaşımlar için yapılan eleştirilerin ortaklığı, grupların oluşması açısından önemli bir ölçüt olmuştur.

Peyzaj en geniş şekilde ortaya konulduktan sonra sonuç bölümünde, diyagram/harita üzerinden peyzaja dair çıkarımlar sunulacaktır; hangi yöne gidersek, ne sonuçla karşılaşacağımız; hangi stratejiyi kullanırsak, ne sonuç elde edebileceğimiz harita üstünde işaretlenecektir. Diyagram üstünden yapılan çıkarımlar, diğer maddelerle beraber tezin sonuçlarını oluşturacaklardır.

İncelenen ve sunulan örnekler, 1950 sonrasında 1990'ların başına kadar gelen bir skala içinden seçilmiştir. Yaşanan bilişim devrimi sonrasındaki yeni mekânsal açılımlar tez kapsamı dışında bırakılmıştır. Çünkü 1990 sonrasındaki mekân kategorik olarak farklılaşma gösteren, sanal ve reel arakesitindeki hibrid mekânlardır ve aynı kategoride olmadığı için bu yeni kategoriden örnek yoktur. Sadece öklid olmayan geometriyle 1960'lardaki bazı mekânlar arasındaki akrabalık ilişkilerinden söz edilmekle yetinilmiştir.

Projelerin veya stratejilerin önerdiği çözüm ve oturduğu bağlam, en geniş şekilde okuyucuya sunulmaya çalışılmıştır. Savaş sonrası mimari peyzaj içinde esneklik nosyonu üzerine okuyucuların kendi tanımlarını oluşturabilmeleri daha da önemlisi eleştirel bir perspektif geliştirebilmeleri tezin ana motivasyonudur.

2. FONKSİYONAL ESNEKLİK

2.1 TANIM

İkinci Dünya Savaşı sonrasında esneklik stratejilerinden bahsetmeden önce aydınlatılması, ele alınması gereken bir kaç konu vardır: ‘Fonksiyonalizm’ ve ‘esnekliği’ aynı platformda, zıt ya da türdeş kavramlar olarak tartışmak için yeni terimler üretilmesi gerekmektedir. Bu yüzden kullanılan jargon revize edilecek, terimler yeniden tanımlanacaktır.

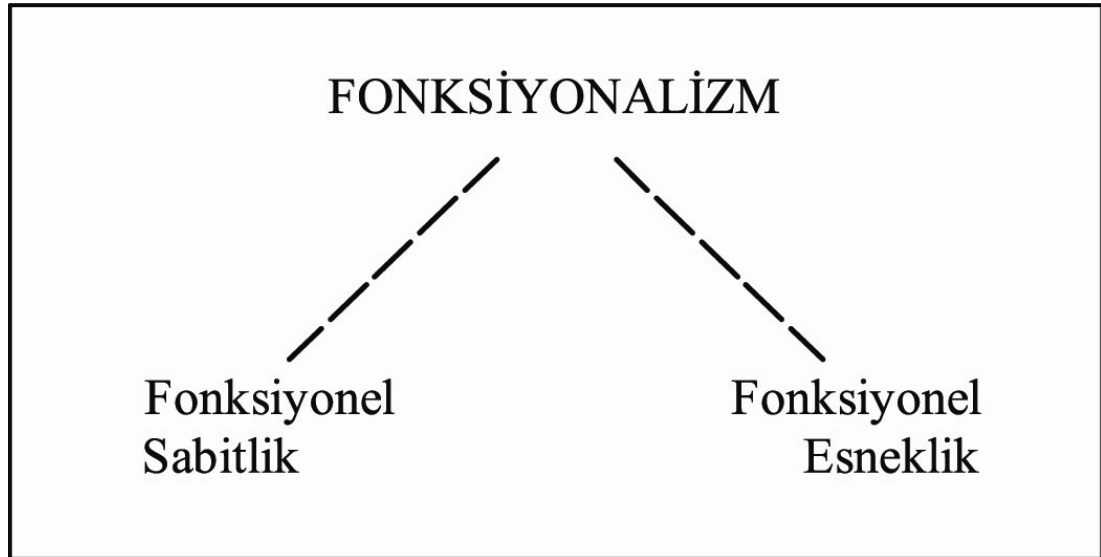
Fonksiyonalizm, mimari bir eğilimin genel adıdır. Esneklik nosyonu ise, mimari yapının değişebilmesine yönelik kaygıların sonucu gündeme giren, mimari bir akımdan çok mekâna ait olması istenen özelliklerden biridir. Bu iki terimi aynı platforma getirmenin tek yolu fonksiyonalizmi açmakla mümkündür. Esneklik nosyonu ile fonksiyonalist tavrı karşıtlıklar içinde görmemizi sağlayacak yeni kategoriler geliştirilmelidir.

Bu yüzden fonksiyonalizm ile kastettiğimizin ‘fonksiyonel sabitlik’, esneklik ile kastettiğimiz şeyin ise ‘fonksiyonel esneklik’ olarak adlandırılmaları daha doğru olacaktır. Ayrıca, bu iki kategorinin de fonksiyonalist eğilim içinde görülmeleri gerektiği düşünülmektedir. Çünkü mantıksal olarak bu iki kategori çiftinin bağlı olduğu üst bir başlık olmalıdır. Aslında o üst başlık da çoktan beri gözümüzün önünde olan ve hem Forty’nin hem de daha önceleri Collins’in esneklikle süreklilik ilişkisi içinde gördüğü fonksiyonalizmdir. Collins’e göre, “esneklik bir çeşit fonksiyonalizmdir” [7:234]. Forty ise 1950 sonrası esnekliği “determinist aşırılıklarından arındırılmış fonksiyonalizm” olarak nitelendirir [2:142]. Ama ikisi aynı esneklikten bahsetmemektedirler. Çünkü Collins o önermesinin bir kaç cümle sonrasında, Gropius’un tasarladığı Total Tiyatro’yu örnek olarak gösterir. Fakat Total Tiyatro determinist kökenlerinden kopmamış, mimarın belirlediği, bir değil birden fazla konfigürasyon için özelleşmiş kapalı devre bir esnekliktir.

Bu yüzden, iki önerme her ne kadar biçim olarak birbirlerine benzeseler de; içerik olarak kurulacak her türlü doğrudan bağ, anakronizme yol açar. Fakat bu durum, Forty ve Collins’e ait iki ifadeyi dolaylı olarak ilişkilendirmemize engel teşkil etmez. Bunun için de fonksiyonalizmin temel motivasyonuna bakmamız bile yeterlidir.

Fonksiyonalizm sadece tasarım pratiğinde işlevsel verimlilik üzerine kurulu; form ve fonksiyon arasındaki belirleyicilik ilişkisini gözetten bir eğilim olarak değerlendirilmemelidir. Bunun yerine, mimaride işlevi ön plana alan ve diğer değerleri çoğu zaman geri plana atarak işe yararlığı ve verimliliği amaçlayan bir duyarlılık olarak okunduğunda [8:4]; hem fonksiyonel esneklik, hem de fonksiyonel sabitlik, fonksiyonalizmin alt açılımları olarak konumlandırılabilir.

Böylece yeni kategorizasyon şu şekilde olacaktır (Şekil 2.1):

Şekil 2.1: Fonksiyonalizm ve alt kategorileri

2.2 FONKSİYONEL ESNEKLİK STRATEJİLERİ

“Özellikle 1950’lerden sonra esneklik stratejileri, ‘zaman’ ve ‘bilinmeyi’ de (unknown) öne sürerek; fonksiyonalizmi, determinist aşırılıklardan arındırmayı amaçlar [2:142].”

1950 sonrası fonksiyonel esneklik stratejileri ile 1950 öncesi fonksiyonel sabitlik ve fonksiyonel esneklik stratejilerini ayıran çok temel bir özellik vardır; 1950 sonrası

önerileri kapalı değil, açık uçludur. Burada vurgulanması gereken bir kaç nokta vardır: Açık uçluluk sadece fiziksel değişimle eş tutulmamalıdır, çok anlamlılığı da barındırır; ama belirsizlik ile de tam olarak örtüşmez.

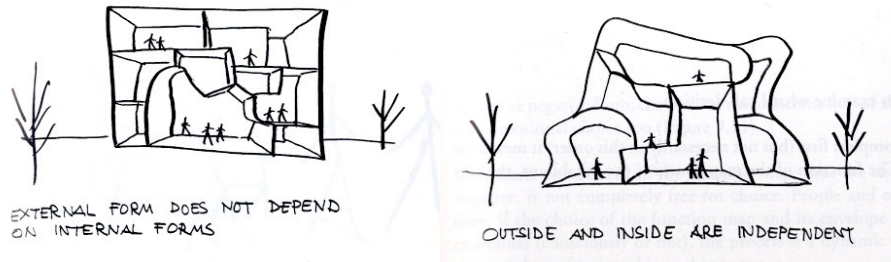
Bu ayrıma değindikten sonra, paradigmatik değişimi tetikleyen kaygılara bakmak yararlı olacaktır. Forty'nin de ifade ettiği gibi bu bağlamda sorunsallaştırılan fonksiyonel mimarideki determinist aşırılıklardır [2:142].

İlk problem, mekân kullanımının baştan bir mimar tarafından kurgulanması ve yapı içerisinde geçecek yaşamın en ince detayına kadar belirlenmesidir; ikinci problem ise, mimar tarafından kurgulanan kullanımlara en verimli şekilde hizmet edecek ergonomik mekânın şekillendirilmesidir; üçüncü problem ise, mekâna verilen kullanım senaryosuyla belirlenmiş ergonomik formun gelecekteki yeni yaşam senaryolarına ve kullanımlara izin vermeyeceği ve atıl kalacağıdır -bu ayrıca verimlilik ilkesiyle de çelişir. Bununla beraber, mimarlar bireysel olarak işlev ve mekân arasındaki belirleyicilik ilişkisinin kendisini de sorgulamışlardır:

Bu bağlamda, Van der Rohe işlevlerin ayrıştırılmasının mümkün olmadığını söyler [9:96].

Hertzberger ise, ayrıştırma ve özelleştirmenin birbirine bağlı işlemek zorunda olmadığını açığa çıkarır [3:147]: Mekânların işlevlere göre ayrıştırılmasının bir seçim olduğunu ve istenirse yapılabileceğini ama özelleşmelerine gerek olmadığını altını çizer; uyumak için kullanılan mekânda çalışabilir, çalıştığı mekânda uyur, vs...

Friedman ise Hertzberger'in eleştirisine yakın bir konumdan, fonksiyon haritalarının/şemalarının objektif bir form oluşturamayacağını; fonksiyon haritasının mekânsallaştığında yapılan müdahalenin sübjektif olduğunu, düşünüldüğü gibi objektif bir dönüşümün mümkün olamayacağını savunur [10:107] (Şekil 2.2).

Şekil 2.2: Aynı fonksiyon şemasının farklı formasyonları (Friedman 2003).

Bunlarla eşzamanlı olarak, kent ölçeğindeki tasarım pratiklerinde de, fonksiyonalist determinizme ve uzmanlaşmaya karşı eleştiriler oluşmaya başlamıştır. Bu eleştirilerin hedefinde de C.I.A.M. ile uluslararası bir planlama paradigması haline gelen fonksiyonalist kent durur. C.I.A.M.’ın genç kanadı tarafından kurulan Ekip 10’un başını çektiği bu muhalefet hareketi ölçekler ve işlevler arasındaki katı sınırlar ve bu katı sınırlar yüzünden zedelenen bireysel ve toplumsal özgürlükleri gündeme getirir. C.I.A.M.’a karşı Ekip 10’un sunduğu temalar: “aradalık” (in-between), “organik bütünlük”; konutların gruplanması için “istif” (cluster) metaforu; “hareketlilik” (mobility); “büyüme” ve “değişim”; “kentleşme ve habitat” dır [11:53].

Fonksiyonel uzmanlaşma ve sabitliğe karşı üretilen bu eleştirilerden bahsettikten sonra, geliştirilen fonksiyonel esneklik stratejilerini incelemeye geçebiliriz. İlk olarak daha önce yapılan sınıflandırmalar incelenecek sonrasında ise, bu sınıflandırmalardan da beslenen ama kategorileri dallandırmadan sınıfları birbirilerine göre ilişkileri üzerinden konumlandıran bir diyagram ortaya konmaya çalışılacaktır.

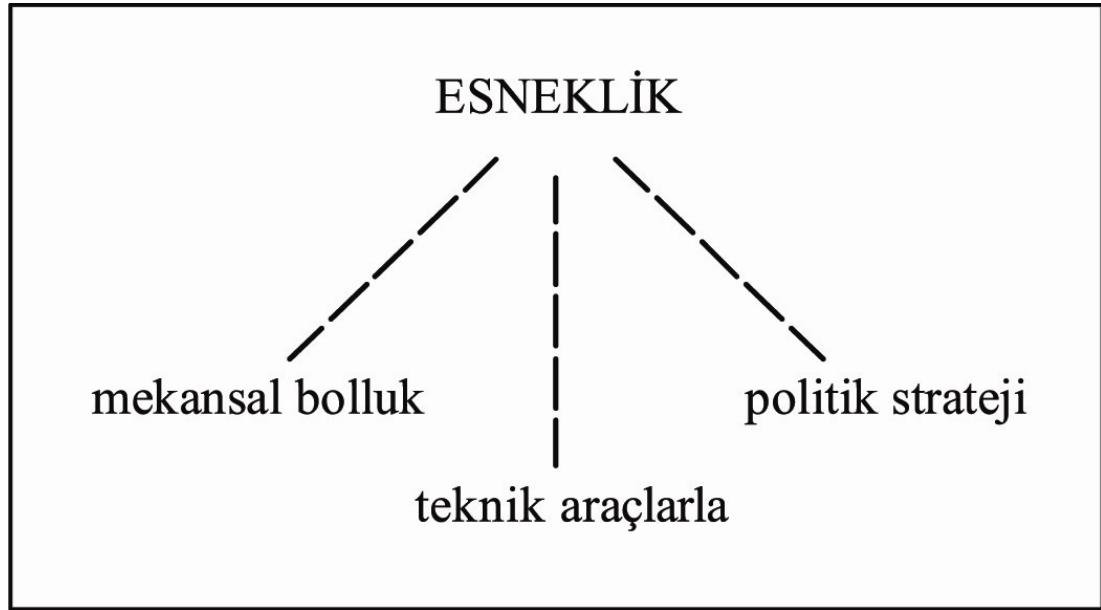
2.2.1 Forty ve Hill’in Fonksiyonel Esneklik Kategorileri

Bu konu üzerine yazılmış en güncel incelemeler Forty ve Hill’e aittir. Forty esnekliği: “Fazlalık”, “teknik araçlarla esneklik” ve “politik esneklik” olarak üç ana başlıkta incelemiştir. Hill ise, Forty üstünden bir okuma yapmış ve genelde onu referans vermiştir. “Politik esneklik”i çıkarmış, “polyvalance” ile “açık plan”a dahil etmiştir.

¹ “In-between” terimi Van Eyck’a ait olmayıp, Martin Buber’den alınmış ve ilk olarak Gutmann ve Banz tarafından C.I.A.M. da dile getirilmiştir.

2.2.1.1 Forty'nin Fonksiyonel Esneklik Kategorizasyonu

Forty'nin esnekliği üç kategori altında incelemiştir [2:144-148] (Şekil 2.3):

Şekil 2.3: Forty'nin esneklik kategorileri.

İlk kategori, “bolluk” (redundancy) olarak adlandırılmıştır ve aslında bir model olarak bile nitelenemeyebilir. Forty, Koolhaas'ın bir makalesine dayanarak bu kategoriyi üretmiştir. Koolhaas makalesinde, 20 yy. öncesi modern binaların işlevsel determinizmle kurgulanmadığı için geniş ve fazla alanlara sahip olduğunu dile getirir ve fazla alanlar bırakmanın esnekliği sağlayabilecek bir yol olduğunu ima eder [5:239-240]; işlevi belirsiz olan bu alanlar, gelecekteki belirsiz gelişmelere adapte olmak için stok mekânlar olacaklardır. Forty, bu kategoriyi adlandırırken “bolluk” başlığını bu yüzden seçmiştir.

Bu düşüncenin temelinde: ‘Determinist olmayan her şeyin, en azından determinist olandan daha esnek olacağına’ dair bir kabul yatar. Ama Koolhaas'ın buradan sonra önerdiği bir model yoktur. Eğer model olarak gereksiz stok mekânlar yapmamız öneriliyor ise; mantıksal olarak bir binada gereksiz kısımların tanımlanabilmesi için, gerekli kısımların varlığına ihtiyaç vardır. Çünkü gereksiz alanlar, gerekli alanların dışında kalan alanlardır. Bu bağlamda ne kadarının gerekli, ne kadarının gereksiz olacağının hesaplanması; belirlenimsizliğin belirlenmesi gibi bir çelişki ortaya çıkarmaktadır. Koolhaas'ın sözleri, bir model oluşturmaktan çok bir saptamadır.

Koolhaas, bu olanağı bir hapishaneyi yenilerken fark etmiştir, ironik olarak örnek verdiği hapishane ise bir panoptikondur, yani ilk determinist bina tiplerinden biridir [7:231]. Ayrıca Forty, 20.yy. öncesi binaların özellikle esnek olmak için yapılmadığının ve bu yorumun anakronizmle sonuçlanabileceğinin altını çizer [2:144]. Çünkü daha önceki mimari tavırlar; ne esnek, ne de gereksiz/işlevsiz mekânlar yaratmak gibi bir motivasyonla yola çıkmışlardır. Gereksizlik ironik bir şekilde sadece fonksiyonalist bir söylemin içinde var olabilir.

Forty'nin ikinci kategorisi, "teknik araçlarla esneklik"tir [2:145]. Burada iki dönemden bahseder Forty: Birincisi, 1950 öncesi döneme ait olan esneklik stratejileridir; mekânın içindeki sabit elemanların belli konfigürasyonları gerçekleştirilmesiyle belli bir miktarda esneklik sunulması amaçlanır. İkincisi ise; sabit bir strüktür içinde, hafif yapı elemanlarının yer değiştirmedeki kolaylığına ve mekanik tesisatın, mekândan bağımsız konumlandırılmasına dayalı olan; 1950 sonrası esneklik stratejilerinin bir ayağıdır [12:32].

"Teknik araçlarla esneklik"ın temel motivasyonu 'erteleme'dir. Hafif yapı elemanları ve servisler ise, aslında erteleme gerçeğinin gerçekleştirilebilmesi için gereken teknik araçlardır. Erteleme: Tasarımın, mimar tarafından belli bir ölçekten sonra, konvansiyonel bir yapıya göre bitmemiş bırakılarak, konvansiyonel inşa sürecinin ertelenmesidir. Böylece kullanıcıya sonraki bir zamanda kendi istediği şekilde inşa etme/belirleme şansı verilebilecektir. Belirlenmenin ertelenmesi, determinizmle hesaplaşma biçimlerinden biridir.

1950'lerden itibaren Waschmann'ın geliştirdiği uzay kafes sistemler de bu stratejinin kent ölçeğine kadar genişletilmesine olanak vermiştir [2:146]. Metnin içerisinde, Rietveld-Schöreder Evi'nden, Ehrenkrantz ve Waschmann'ın servisleri çatıya alarak düzenlemede serbestliği sağladığı okul ve fabrika yapılarında; Yona Friedman'ın Uzamsal Kenti'nden, Cedric Price'ın Eğelence Sarayı'na (Fun Palace) kadar çeşitlenen örnekler kapsamaktadır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, Özellikle 1950 öncesi ve sonrası esneklik stratejileri arasında; determinizmden, indeterminizme doğru yaşanan paradigmatic kayma yüzünden, göz ardı edilemeyecek farklar üstünde çok da durulmamıştır.

Forty “Teknik Araçlarla Esneklik”ten bahsederken, bu stratejinin kullandığı, yapısal araçların 1950 öncesi fonksiyonel esneklikten farklılığına değinip bırakır ve buradan bir kavramsallaştırmaya gitmez [2:146]. Aynı şekilde Hill de aydınlatıcı bir saptama dışında konuyu daha ileri götürmez [12:33]:

“Teknik araçlarla esneklik stratejilerinin, 50 öncesi ve sonrası iki modeli de sınırlı esneklik sunsa da; 50 sonrası stratejiler göreceli olarak daha esnektir. Rietveld-Schröder Evi ve Maison de Verre’de de kullanıcı, mimarın belirlediği konfigürasyonlar arasından seçim yaparken, Cedric Price’ın İnteraksiyon Merkezi adlı projesinde daha geniş bir hareket alanı bırakılmıştır.”

Hill, Rietveld-Schröder Evi’ndeki kapalı sistemin farkında olsa da bunu kavramsallaştırmadığı için çok önemli bir olguyu gözden kaçırır: 1950 öncesi esneklik determinist tavrıyla ve kapalı senaryosuyla fonksiyonel sabitliğe 1950 sonrasında çok daha yakındır ve hem “fonksiyonalizm”den (fonksiyonel sabitlikten), hem de 1950 öncesi fonksiyonel esneklikten, determinizmi terk ederek farklılaşmıştır.

Forty’nin diğer bir eksiği de, hafif yapı elemanlarıyla fonksiyonel esnekliği sağlayan stratejileri açmamasıdır. Bu bağlamda Smithsonlar’dan hiç bahsedilmez. Ağırlıklı olarak İngilizlerin başı çektiği bu damar, sabit strüktürler olmadan bütünler kurmaya ve eklemlenip genişleyerek esnekliği sağlamaya çalışır. Bu geniş skala içinde geçici ve kalıcı bileşenlerin oranları, ortaya çıkan mekânların niteliğini ayrı bir alt başlık olarak adlandıracak kadar çok değiştirebilir.

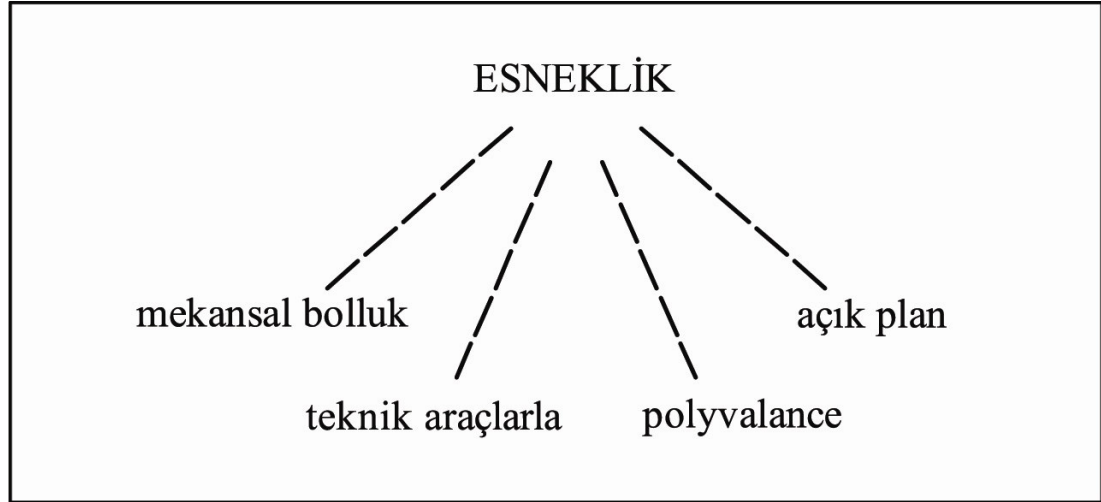
Forty’nin 3. kategorisi ise; politik anlamda esnekliktir [2:148]. Bu kategorinin yegâne örneği, Situasyonist Constant tarafından önerilen New Babylon adlı ütopya’dır. Ütopyanın kurgusu, Le Febvre’nin fonksiyonalizm eleştirilerini de baz alarak şekillenmiştir. Le Febvre, fonksiyonel sabitliği, iktidarın ayrıştırılmış ve spesifikleşmiş mekânlar üreterek, hegemonyasını topluma dikte etme ve toplumu apolitikleştirme aracı olarak görür. Bu bağlamda Le Febvre’nin yakın ilişkiler içinde olduğu Constant, fonksiyonel sabitliğe karşı fonksiyonel esnekliği önerir. Esneklik burada artık verimliliği sağlamak için değil, kullanıcının kendi çevresini kurma özgürlüğünü gerçekleştirme için bir araçtır.

Ama New Babylon, uyguladığı yöntem bakımından da incelendiğinde ; “hafif yapı malzemesi kullanan” esneklik stratejilerinden çok da kolay ayrıştırılamaz. Genel

olarak Forty'nin bütün bu sınıflandırmasında eksik olan bir başlık ise Hertzberger'in "polyvalance" (çok işlevlilik) nosyonudur.

2.2.1.2 Hill'in Fonksiyonel Esneklik Kategorizasyonu

Forty'nin sınıflandırmasından sonra incelenen ikinci sınıflandırma (Şekil 2.4) Hill'inkidir.

Şekil 2.4: Hill'in esneklik kategorileri.

Hill, Forty'nin sınıflandırmaya sokmadığı "polyvalance" ve "açık-plan" gibi, sabitlik üstüne kurulu esneklik stratejilerini gündeme getirmiştir. Forty'nin bahsedip geçtiği, Hertzberger'in "polyvalance" nosyonu, Hill'in [12:37] sınıflandırmasında çok daha detaylı olarak ele alınmıştır. Ayrıca, Hill, "polyvalance" yanında, Forty tarafından bahsedilmeyen ikinci bir kategoriye daha gündeme getirmiştir: "Açık-plan" [12:37].

"Açık-plan" ve "polyvalance" örneklerine bakıldığında ayrı kategorilere gerek yokmuş gibi görünebilirler. Zaten Hill de bu yanılgıya düşerek topografik mimarlığı, "polyvalance" yerine "açık-plana" yerleştirmiştir. Bu hataya düşülmesinin sebebi ise her iki kategorinin de, "teknik araçlarla esneklik" gibi fiziksel değişiklikle esnekliği sağlamaması ve formun bir işlevle eşleştirilip özelleştirilmesine karşı duruşudur. Ama benzerlikleri bunların ötesine gitmez.

"Açık plan" form ile fonksiyon arasındaki ilişkiyi yok saydığı için mekânsal bir özelleşmeyi barındırmaz. Ama "polyvalance", form ile fonksiyon arasındaki ilişkiyi yadsıdığı için değil; birden fazla işleve hizmet edebilmek için özelleşmeyi

yadsımaktadır. “Açık-plan”ın simetrik ve tekrara dayalı plan tiplerine karşın; çok-işlevli arketipal form, birden fazla fonksiyona hizmet edebilmek için mekânsal çeşitliliği barındırır.

Hill, Forty’nin var olan kategorileri üzerine “polyvalance” ve “açık plan” maddelerini de ekleyerek çok geniş kapsamlı bir sınıflandırma ortaya koymuştur. Fakat Hill’in yaptığı en büyük yanlışlardan biri, topografik mimaride kurulan akışkan mekânları “polyvalance” kategorisi yerine “açık-plan”a dahil etmesidir. Yukarda da açıklandığı gibi “açık-plan”, çeşitlilik barındırmadan işleyen bir sistemdir; çünkü form ile fonksiyon arasındaki ilişkiyi yadsır. Ama topografik mimarideki çeşitlilik 3. boyutta da devam eder. Böylece mekân içindeki hiyerarşik ilişkilerin kurulmasına olanak verirken, bir taraftan da “çok-işlevli”, ergonomik formlar sunar. Çok işlevlilik ve topografik mimari arasındaki bağı kanıtlayan en önemli göstergeyse “in-between” nosyonunun mekânlara işlevsel ve anlamsal zenginliği veren temel motivasyon olmasıdır. Bu ortak nokta ilerleyen bölümde ‘heterojen sabit sistemler’ başlıkları altında detaylı olarak incelenecektir.

Ayrıca Hill, daha fazla örnek ve kategori sunmuş olsa da, Forty gibi Smithsonianlar’dan veya Weeks’ten hiç bahsetmemiştir.

2.2.2 Önerilen Fonksiyonel Esneklik Kategorizasyonu

Alternatif olarak önerilen sınıflandırma, esneklik stratejilerinin görünmeyen bütünlüğünü ortaya koyacak nitelikte olmalıdır. Çünkü esneklik stratejileri, çok farklı noktalarda veya konumlarda olsalar da, birbirlerine değerler. Bu bazen karşıtlık veya benzerlik ilişkisi içinde olabilir.

Forty ve Hill’in sınıflamalarındaki temel problem şudur: gruplar tek başlarına incelendiğinde anlamlı olsalar bile; bir bütün olarak izleyicide fonksiyonel esneklik peyzajına dair genel bir fikir veya iz oluşturmamaktadır. Çünkü başlıklar, hiç ilişkisi olmayan bütünler gibi betimlenmişlerdir. Böyle bir kategorizasyon uzayda birbirine dokunmayan ve ayrı duran ilişkisiz nesnelerden başka bir peyzaj betimlemez. 1950 sonrası esneklik stratejileri birbirlerinden ayrı duran tekil önermeler gibi görünseler de, aslında birbirleriyle karşıtlık veya benzerlik ilişkisiyle bağlıdır ve hepsi bir şekilde birbirine değer. Bu sürekliliği sağlayan temel motivasyon da, erken modern zamanlardan farklı olarak, kapalılık yerine açıklığın tercih edilmesidir.

Bu yüzden önerilen sınıflandırma veya okuma, esneklik stratejileri arasındaki sürekliliği gözler önüne sermeli, ama temel farkları da göz ardı etmemelidir. Ayrıca, esneklik stratejileri içindeki ana-formlar kadar ara-formları da barındırmalı ve aynı derecede vurgulayabilmelidir. Bir esneklik stratejisiyle diğeri arasındaki bağlantıyı başka bir esneklik stratejisi üstünden kurmak mümkündür, bu bağlamda ara-formlar bütünü okunaklı hale getirmektedir. Böylece bütün, sınıflandırılmak yerine, görsel bir anlatımla, yani bir diyagramla çözümlenmeye çalışılmıştır.

Bu model hiyerarşik ilişkiler sonunda bazı yaklaşımları sadece daha uçta olduğu için önplana çıkarıp, bazılarını da arada olduğu için geri plana itmemelidir. Peyzaj içinde her noktanın kendi değeri ve önemi vardır. O yüzden aslında kategorizasyondan önce bu peyzaja dair bir diyagram oluşturulmuştur. Diyagram, sınıflandırmadan çok daha iyi bir şekilde peyzajı modellemiştir çünkü görselliğiyle çizgisel olmayan bir okumaya olanak verebilmektedir.

2.2.2.1 Kategorizasyon için Bir Altlık Olarak Diyagram

Diyagram, esneklik peyzajını sınıflamanın ötesinde, bir model veya harita olarak işlev görür. Esneklik stratejileri, iki kutuplu bir skala üzerinde, fonksiyonel esnekliği sağlamak için yapısal olarak öngördükleri maksimum fiziksel değişiklik oranına göre; en değişkenden, en sabit uca doğru sıralanacaklardır. Bu sıralama sonucunda da yakınlık ve uzaklık ilişkileri de grupların oluşmasını sağlayacaktır. Önerilen bu tek boyutlu diyagramla, stratejilerin birbirine göre konumları üstünden esneklik peyzajı modellenir. Bu diyagramda peyzaj, iki boyutlu bir koordinat sistemi olarak soyutlanmıştır; esneklik stratejileri ise bu çizgilerin oluşturduğu alanlar içindeki farklı noktalar olarak düşünülmüştür.

Bağlayıcı eksen tanımlayan iki kutup vardır: sabitlik ve değişkenlik kutupları. Bu noktalara, sabitlik veya değişkenlik anlamında en marjinal öneriler yerleştirilecek ve model kendi sınırlarını var olan örnekler üzerinden oluşturacaktır.

Bu yolla hem birbirine yakın ama farklı olan örnekler ayrıştırılmadan gösterilecek hem yeni örneklerin konumlandırılması için esnek ve açık bir yapı sağlanacak, hem yeni okumalar için ikincil bir peyzaj olarak işleyebilecektir.

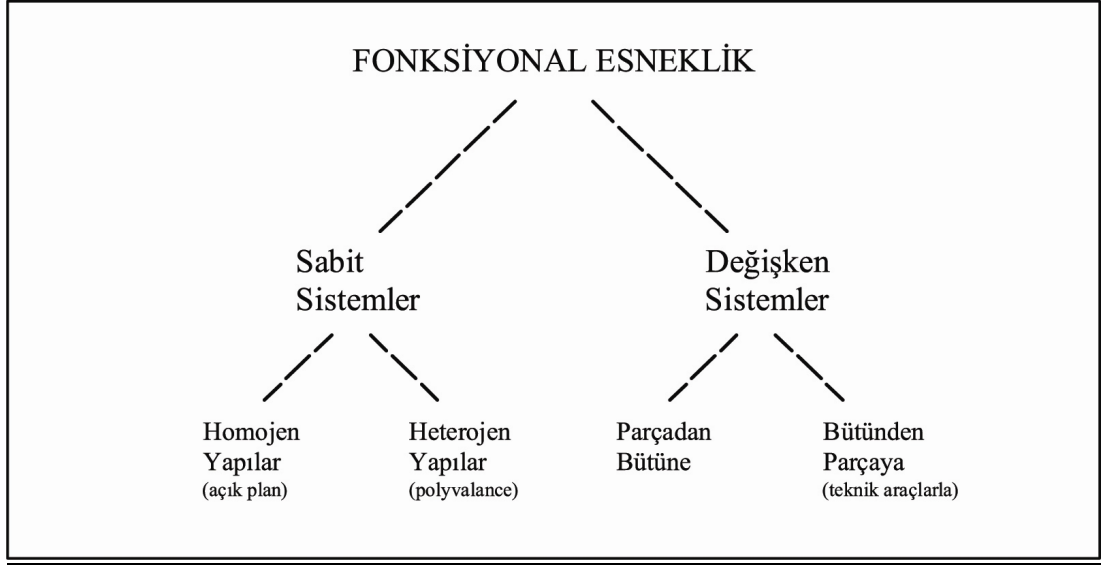
Ayrıca bu diyagram ile paralellik taşıyan bir sınıflandırma da tez kapsamında önerilmiştir. Bu sınıflandırma, Forty ve Hill'in sınıflandırmalarından farklı olarak sadece kategorilerin kendileri değil, kategoriler arasındaki ilişkiler de bir bütünlük oluşturur. Bu bütünlüğün kaynağı 1950 sonrası fonksiyonel esneklik önerilerindeki belirlenmemişlik (indeterminizm) ve açık uçluluktur.

2.2.2.2 Diyagram için Kılavuz Olarak Kategorizasyon

Diyagram ile paralellik taşıyan fonksiyonel esneklik sınıflandırması, dört ana stratejiyi temel almıştır. Bu dört stratejiden üçü, Forty ve Hill tarafından da gündeme getirilmiş olan: “Teknik araçlarla esneklik”, “polyvalance” ve “açık-plan”dır.

Dördüncü strateji ise, “teknik araçlarla esnekliğe” benzer şekilde hafif yapı elemanlarının, kolay sökölüp-takılma özelliğini barındıran; ama mimar tarafından belirenmiş bir çerçeve içinde devinmek yerine; farklı olarak eklemleme ve genişleme yoluyla esnekliği sağlamayı öngörür. Bu daha önce de bahsedildiği gibi Forty veya Hill tarafından dahil edilmeyen, daha çok İngiliz mimarlar tarafından gündeme getirilmiş bir esneklik stratejisidir.

Ana dört başlıkta toplanan stratejiler, diyagramda da olduğu gibi, sabitlik ve değişkenlik ölçüt alınarak sınıflandırılmıştır. Burada kategorilerin isimleri de orijinal hallerinden farklıdır, çünkü referans alınan kategoriler içerik olarak tek başlarına tutarlı bir bütünlük gösterse de, bir arada hiçbir şey ifade etmezler. Alınan kategorilerin başlıkları birbirleriyle ilişkilerine dair hiçbir referans vermez. Burada genel olarak orijinal kategorilerin içerikleri sabit tutulurken bir kaç değişiklik haricinde, hem diğer kategorilerle ilişkisini hem de içeriğine dair ipucu verebilmesi sağlayan yeni başlıklar seçilmiştir (Şekil 2.5). Esneklik stratejilerinin gruplaması şu şekilde yapılmıştır

Şekil 2.5 Alternatif esneklik kategorizasyonu.

3 1950 SONRASI FONKSİYONEL ESNEKLİK PEYZAJI

3.1 DEĞİŞKEN SİSTEMLER

Daha önceki bölümlerde de bahsedildiği gibi açık sistemler değişken ve sabit olmak üzere iki kategori altında incelenmektedir. Bu kategorilerden ilki olan değişken sistemler, Forty'nin tanımladığı “teknik araçlarla esnekliği” de kapsamaktadır. Ancak Forty'nin kategorisi tez kapsamında değişken sistemler altında, bütünden parçaya doğru şekillenen yapıları içermektedir.

Değişken sistemler kendi içlerinde de ikiye ayrılırlar. İlki parçadan bütüne gelişen; ikincisi ise -Forty'nin sınıflandırmalarında hiç değinmediği- bir çerçeve olmadan eklemlenerek fonksiyonel esnekliği sağlayan stratejilerdir.

‘Bütünden parçaya’ ve ‘parçadan bütüne’ gelişen, iki stratejinin de ortak noktası, belirlemenin/tasarlamanın ertelenmesidir. ‘Bütünden parçaya’ doğru şekillenen sistemlerde; bütün’ belirlenmiş, ‘parçalar’ belirlenmemiştir. ‘Parçadan bütüne’ şekillenen sistemlerde ise, ‘bütün’ belirlenmemiş, ama ‘parçalar’ belirlenmiştir.

Bu iki maddenin de gelişme yönleri ters olsa da ortak bir motivasyonları vardır: o da “non-plan”dır. “Plansızlık” olgusu; bütünden parçaya doğru değişen sistemlerde sabit bütünün içindeki planlamanın ertelenmesi olarak tezahür ederken; parçadan bütüne değişen sistemlerde, birimlerin bir araya gelişine dair bir planın yapılmaması şeklinde tezahür eder. Değişim, fonksiyonalist kaygıların odağındayken, nasıl çözümün kendisi haline getirildiğini görebilmemiz açısından önemlidir.

“Non-plan¹”; 1960’ların sonunda aralarında tarihçi Reyner Banham ve Cedric Price’in da bulunduğu, dört kişi tarafından kaleme alınan ve “New Society” adlı haftalık bir dergide yayımlanan bir makale başlığıdır. Non-plan’ın çıkış noktası şu soruda gizlidir [13:11]: “Plan yapmasak ne olur?”

¹ Non-Plan makalesi ilk “de 20 Mart 1969 basıldı.

Bu sorunun işaret ettiği başlangıç noktası gerçek anlamda belirlenmemişliktir; imara ve mimarlığa dair bir yöntem ve model yokluğudur. Bu sistem kendini sadece iletişim ve etkileşim üstünden kurup onun dışında hiçbir fiziksel araç öngörmez; hiç bir fiziksel çevreye referansı vermez. Bu belirlememe veya belirlemeyi erteleme halinin -ve de değişken sistemlerin-gidebileceği son noktadır.

Makale temel olarak, refah devleti kurumlarının kontrolünde yürütülen savaş sonrası merkezi planlama pratiğini eleştirmektedir. Devlet; nereye, ne kadar ve nasıl konut yapacağını belirler. Bu süreçlerin sonucunda çıkan ürünler çeşitlilikten uzaktır. Non-plancılar ise tam bu noktada; kendiliğinden olanın, planlanmış olandan daha demokratik ayrıca ekonomik olacağını savunmuşlardır. Böylece "non-plan"ın bir kapris değil, bir ihtiyaç olduğunu altını çizerler.

Sadler, 60'lardan yaygınlaşan devlet merkezli akla karşı yükselen diğer seslerin de non-plancıları etkilemiş olabileceğini düşünmektedir [14:148]. Bu bağlamda Jane Jacobs'un, 1961 yılında yazdığı, The Death and Life of Great American Cities (Büyük Amerikan Kentlerinin Doğuşu ve kş) adlı kitabında, "tasarlanmamış" ve "bulunmuş" olanın yüceltildiği ve sorun olarak görülmemesi gerektiği, tam tersine aslında 'plan'ın kendisinin problemlerin kaynağı olduğu düşüncesi, Sadler'a göre non-plancıları da etkilemiş olabilir.

Kendiliğinden oluşan, belirlenmemiş olana yapılan vurgu; "non-plan"da en uç ifadesini bulmuştur: Devlet tarafından yürütülen planlama anlayışına karşı plan yapmamak sadece devlete değil, plana karşı tavidir, Rönesanstan beri gelen planlama pratiğinin reddidir, planın reddidir! Bu bağlamda "non-plan", bütünü baaştan kurmayı, belirlemeyi reddeden yaklaşımların ulaşabileceği son noktadır. Ama planın tasfiye edilmesi her şeyin çözülmesi anlamına gelmez. Btn baaştan belirlemeyi reddetmeye başladığımız andan itibaren eski planlama araçları yerine, yeni araçlar gerekir.

şüphesiz ki, bu yeni araçların en önemli görevi, adaptasyonun srekliiliğini hatasız şekilde işletmek olacaktır. Plansız bir sistemin yaşamını sürdürmesi için, kendi içindeki iletişimin ve değişime adapte olma yeteneğinin gelişmiş olması gerekir. Bu tip yapılar bir organizma gibi işler; kendi arasında haberleşir; sürekli alınan yeni pozisyonlar diğerlerinin de tepkileriyle bir orta yolu bulur ve böylece sistem hem

biçim, hem içerik olarak bir ideale ulaşma kaygısı gütmeyen, sürekli değişerek denge halinde tutar kendini. Bu sistemin krize girmesi değişmek değil; tam tersine, gerektiği zaman değişmemek ve geç adapte olmaktır.

Baştan belirlenmemiş sistemlerin, en ideal durumları olabildiğince nötr olmaktır. Biçimsizlik ve içeriksizlik, herkesin kendi ideallerini gerçekleştirebilmesini sağlar. Bu bağlamda apolitiklik de aslında insanları ideolojisizleştirmenin bir aracı değildir. Aksine kendi ideolojileri olmayan nötr sistemler yoluyla farklı ideolojileri olanların sisteme kendi görüşlerini yükleyebilmesini sağlamanın bir aracıdır; New Babylon buna iyi bir örnek teşkil eder. Katılımcıların her birinin katkısıyla oluşan ve kullanıcılar arasındaki etkileşimi sağlayacak teknolojiler olduğu sürece kendiliğinden sorunsuz işleyebileceği düşünülen bu bütün, serbest piyasadan veya bir organizmanın işleyişinden farksızdır.

Non-plan yazarları, kullanıcılar arasındaki etkileşimi kurmak ve hareket serbestliğini sağlayabilmek için, 20. yüzyılın ikinci yarısındaki teknolojik gelişmelere olan inançlarını deklare etmişlerdir [15:172]. Bu sektörler; sistemin temel kurgusuna dair bilimsel alt-yapıyı sağlayan sibernetik (sistem bilimi); parçalar arasındaki hızlı etkileşimi sağlayacak iletişim teknolojileri; kaynakların, arz ve talep ilişkilerinin optimumda dağıtılmasını ve düzenlenmesi sağlayacak, verileri işleyecek enformasyon teknolojileri (bilgisayar)dir.

“Non-plan” hareketi, düzensizliği amaçlamaz. Ama kurulmuş düzenin yıkılıp; yeniden, verimliliğinden ve işlevselliğinden vazgeçmeden, tekrar kurulabilir kılmayı amaçlar. Önceden, tek bir aklın -genelde devletin veya teknokratların aklı- bütün zamanlar için tasarladığı bir düzen fikrine karşı; plana gerek olmadan, her an farklı kullanıcıların etkilerine tepki vererek değişebilecek ve şekillenecek bütünler kurmayı önerir. Planın hayatiliğini sorgulayan ve Rönesanstan beri gelen mitleşmiş bir araca radikal bir karşı çıkıştır. “Non-plan”, plan yapılmadan da hayatın akışına devam edeceğini, belirlemenin hayati olmadığını hatırlatır bize. Bu bağlamda, değişken sistemleri anlamak için temel bir nosyondur.

Açık sistemlerde değişkenlik başlığı altında incelenen kategorilerin temel yöntemi ‘belirlememek’tir. Yukarda bahsettiğimiz plansızlık ögesi ise, değişken sistemlerde mutlaka karşımıza çıkacaktır. Ama değişerek, değişimi absorbe etmeye çalışan

esneklik stratejilerindeki temel ayrım da tam bu noktadır: Belirlenmemiş ögenin ‘parça’ mı, ‘bütün’ mü olacağı?

Değişken sistemler, ertelenmişlik ediminin yönüne işaret edecek şekilde iki grupta incelenmiştir: ‘Parçadan bütüne’ ve ‘bütünden parçaya’.

Bu iki kategoride de bitmiş, konvansiyonel bir bütünle karşılaşmayız. Fakat sabit tuttukları öğeler bakımından farklılık gösterirler.

3.1.1 PARÇADAN BÜTÜNE

Değişken sistemler içinde; mimari bütünün belli olmadığı ve bütün yerine parçaların önplanda tutulduğu yaklaşımlardır. Parçalar, bazen yapı elemanı bazen de bir yaşama birimi ölçeğinde karşımıza çıkabilir; Lego gibi birbirine eklenerek ya da bir ağaç gibi dallanarak, her bir araya gelişlerinde yeni bir bütün oluşturabilirler. Bu yaklaşımlar, birimlerin veya parçaların birbirleri arasındaki ilişkilerin çeşitliliğinden esnekliği sağlamayı ve değişime ayak uydurmayı amaçlarlar.

Yalnız bu kategori altında incelenen örnekler, tam anlamıyla Forty’nin veya Hill’in esneklik sınıflaması içinde yer almamıştır. Bu tavır bir bakıma doğru, bir bakıma da yanlıştır. Çünkü bu tip öneriler literatüre geçtikleri biçimleriyle, esnekliği bir değer olarak gündeme getirdikleri için, tez kapsamında fonksiyonel esneklik sınıflandırmasına dahil edilmeyi ve incelenmeyi hak etmişlerdir. Buna rağmen tezin sonuç bölümünde de belirtileceği gibi aslında bu sistemler esneklikten çok kullanıcı katılımına olanak vermektedirler.

3.1.1.1 John Weeks, Northwick Park Hastanesi

Weeks, savaş sonrası fonksiyonel esneklik stratejilerinin özünde yatan belirsizliğin kendisini, stratejisine isim olarak da kullanan ilk kişidir. Belirlenimsizlik¹ stratejisi, Forty’nin altını çizdiği gibi esneklik nosyonunun savaş sonrasında mimarlığa sokulmasındaki temel kabullerden biri olan ‘geleceğin bilinmezliği’ problemine karşı çözüm olarak üretilmiştir [2:142].

¹ Koolhaas’da 1980’lerdeki dönüşüm projesi önerisinde aynı temayı farklı bir stratejiye dönüştürerek söylemine katmıştır.

Hughes’a göre, Weeks’in önerileri, “non-plan”da da gündeme getirilen ‘dış etkenleri’ dikkate alan ve sibernetik geri beslenme ile ilgili ekolojik veya evrimsel bir adaptasyon modelinin varlığına dair göstergelerdir [16:96].”

Weeks’in “belirlenimsizlik” (indeterminency) nosyonu 1950’lerde katıldığı tüketim toplumunun değişken taleplerine esnek arzlar üretme çabası içindeki İngiliz avangart gruplarda gündeme gelmeye başlasa da, ilk kez 1961 yılında uyguladığı Northwick Parkı Hastanesi¹ için ürettiği tasarımıyla hayat bulur [16:96].”

Weeks, belirlenimsizlik stratejisini, çok hızlı yaşanan büyüme, değişim ve atillaşan hastane departmanlarına karşı bir önlem olarak geliştirir. Hastane programı, çok sayıdaki laboratuvar ve araştırma birimleri ile 800 yataklı bir kompleksi işaret eder [16:96].

Hughes’u Etkileyen Şeyler

Hughes’a göre, Weeks, belirlenimsizlik temasını geliştirirken, mimarlık alanı içinde ve dışında bazı paradigmalardan etkilenmiştir.

Hughes’a göre bunların başında fizik alanında, Werner Heisenberg’in 1927’de ortaya attığı ‘belirsizlik ilkesi’nden (uncertainty) gelir. Heisenberg, bir elektronun hem yerinin hem de ivmesinin aynı anda bilinemeyeceğini iddia eder.

Bu teori, 19. ve erken 20. yüzyılı etkileyen, Newton’un mekanik doğa ilkelerindeki kesinlik ve determinist tavra karşı, burada olasılıklar ön plana çıkmaktadır [16:97].

Mimarlık alanında ise Hughes, Weeks’in 1951’de yazdığı “sonsuz mimarlık” (endless architecture) adlı makalesini örnek göstererek, Mies ve Mondrian’dan alıntıların altını çizer. Hughes’a göre Weeks bu makalede, sınırsızlık ve açıklığı mimaride bir gereklilik olarak ortaya koymuştur [16:97].

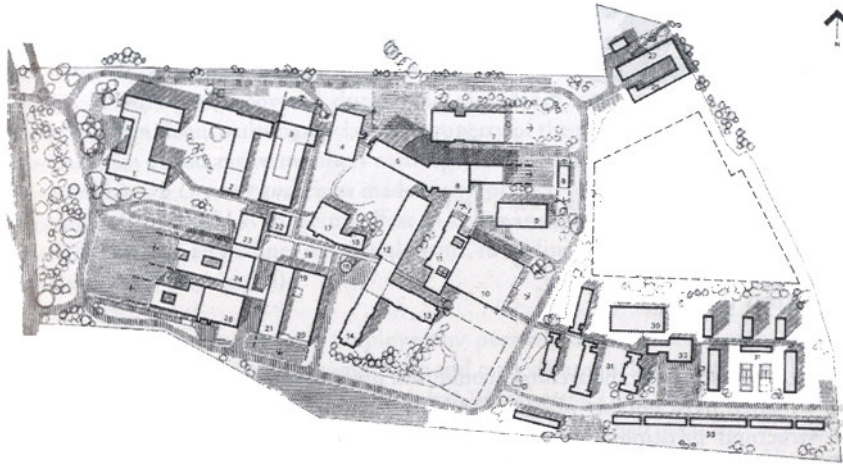
¹ Hastaneler fonksiyonel yaklaşımın 18.yy.dan itibaren geliştirilmesinde rol oynayan önemli kurumlardan biridir. Ve akla aslında esnek mekânlar sunabilmesi kadar, fonksiyonel sabitlikle çözülmüş ve uzmanlaşmış bir tasarım içinde ilk verilebilecek ve fonksiyonel sabitliği savunurken kullanılacak yapı tipi örneğidir. O yüzden hiç de akla gelemeyecek bir tipte ve programın da çok net bir şekilde fonksiyon şeması/haritası çıkartmaya uygun yapısına rağmen Weeks’in böyle bir tasarım gerçekleştirmesi ezberimizi bozabilir.

Bu iki yapı da Viktoryen Döneme aittir. İlki, 1851 yılında yapılmış olan Crystal Palace. İkincisi ise, 1855 yılında Kırım Savaşı sırasında Brunel'in tasarladığı Renkioi Hastanesidir. Hughes'a göre bu iki yapı, ilki iç duvarlarının farklı şekilde yeniden düzenlenebildiği için; ikincisi ise ucu açık bir koridorla birbirine bağlanan prefabrike birimlerden oluşturulduğu için, Weeks'in tasarladığı Nortwick Park Hastanesi'ne referans teşkil edebilir [16:97].

Hughes'a göre Weeks, bu iki özelliği, Northwick Park Hastanesi ile tek bir yapının bünyesinde toplamıştır. Bu birleşimin sonucunda ortaya, boyu belli olmayan bir koridora eklenilen ana birimler ile bu ana birimlerin içindeki hacimlerin de boylarının ve iç bölümlenmelerinin belirsiz olduğu bir hastane kompleksi çıkmıştır [16:97].

Weeks'in Stratejisi

Weeks'in önerisinde hastane bir yerleşim gibi düşünülmüştür [17] (Şekil 3.1). Kompleks, departmanları baz alan birimlerden oluşmaktadır. Bu birimleri birbirine bitirilmemiş bir koridor bağlar. Weeks, bu koridoru "sokak" olarak adlandırmıştır [16:99]. Bu birimlerin ebatları kesinleştirilmemiştir; enleri sabitlenmiş, boyları tıpkı "sokak" gibi belirlenmemiş, değişken bırakılmıştır [16:97].

Şekil 3.1: Nortwhick Park Hastanesi yerleşim planı (Weeks 1964)

Birimlerin taşıyıcıları standartlaştırılmıştır. Kullanılan modüler taşıyıcı sistemi, binalar arasındaki bütünlüğü sağlarken, kendi departmanlarındaki ihtiyaçlara göre de belli bir oranda özelleşmesine imkân verir: “Sistem, form veren ve birleştirici bir öge olarak işler [16:98].”

Birimlerin taşıyıcı sistemi, kimliksel bütünlüğü sağlamanın yanı sıra, kabuk gibi çalışarak kesitte de farklılaşmalara izin verir; binanın zarfı aynı zamanda binanın taşıyıcısıdır. Böylece, iç hacimde dikey bir taşıyıcı olmadan istenilen kesitlerin elde edilmesi için uygun hacimler yaratılmıştır [16:97].

Binanın geçici olarak kapanan uç noktası, kolay demonte edilebilir hafif yapı malzemeleriyle bitirilmiştir. Uzatılmak isterse de bu elemanlar diğer bölümlerin eklenmesinden sonra tekrar bitişi kapatacaktır [16:98].

Böylece Weeks, tahmin edilemeyecek yeni ihtiyaçlar ve teknolojiler için, birimlerin enlerini belirleyip, boylarını açık bırakarak kendine göre bir esneme payı yaratmıştır [16:97].

3.1.2 BÜTÜNDEN PARÇAYA

Sabit bir bütün içinde, sadece parçaların sökülüp takılabildiği değişken sistemler, bütünden parçaya doğru artan bir değişkenlik gösterirler.

Forty, teknik araçlarla esnekliği; hafif prefabrike yapı elemanları kullanarak, yapısal değişikliklerin kolayca sağlandığı; mekândan ayrıştırılmış, yapay iklimlendirme yoluyla kullanıcının bölümlendireceği hacimlerin sunulduğu; stratejiler olarak tanımlar [2,s.146]. Sarkis’e göre bu Venturi’nin “serviced-shed” (donatılmış kabuk) adını verdiği tiptir aslında [18:87].

Bu ifadelerin sonucunda oluşacak mekânlar akla Mies’in geniş açıklıklı, evrensel mekânlarını çağırırsa da; Forty, Mies’den bahsetmemiştir. Forty bunun yerine kronolojik bir sırayla; 1950’lerde Ehrenzkrantz ve Waschmann’ın mekanik servisleri, çatı taşıyıcısına alarak geliştirdiği kurumsal yapıları; Avrupa’da mobilite nosyonu üzerinden geliştirilmiş olan Friedman’ın Uzamsal Kenti; son olarak da, Price’ın İnter-aksiyon Merkezi üzerinde durur [2:146]. Bu örnekler rahatlıkla Plateau Beaubourg’u kapsayacak şekilde genişletilebilir. Günümüzde en sık olarak karşılaştığımız esnek mekânlar bu tür içerisinde sınıflandırılabilir.

Colquhoun ise, Mies'i biraz da olsa ayrı tutarak, "zarif konteynır" diye adlandırdığı bu tip yapıları, insanların aktiviteleri için sadece bir fon oluşturmaktan öteye gitmeyen, esnek servis mekanizmaları olarak nitelendirir [19:112]. Burada kastedilen mekân duygusunun azalmasıdır.

İronik olarak tümünden gelim kategorisinin rol modeli biçiminde incelenen Mies'in total mekânları, anonimleştikçe Colquhoun'un tanımındaki "zarif konteynırlar"a yaklaşmaktadır, bu bağlamda Mies'in mekânlarındaki farklardan ilerleyen bölümlerde bahsedilecektir.

3.1.2.1. Mies van der Rohe, Total Mekân

Fonksiyonel esneklik stratejileri içinde tümünden gelim metaforuyla betimlenebilecek olan total mekân, idealize edilmiş evrensel bir forma sahip ve geniş açıklıklı tek bir büyük hacimdir.

19. yüzyıl mühendislik yapılarında da görülebilen bu şema, ilk Mies van der Rohe tarafından üretilmemiştir; fakat ilk kez Mies tarafından çok işlevlilik için özelleştirilmiş bir çözüm olarak gündeme getirilmiş ve mimarlık pratiğinde kristalleşmiştir [20:79]. Bu şemalar güncelliğini ve geçerliliğini halen korumakta ve birçok mimari tasarım problemi için çözüm olarak uygulanmaktadır.

Mies, 'taşıyıcıyla bölünmemiş, serbest mekân' kavramını 1940'lerden sonra uygulamaya başlamıştır [9:84,96]. Ancak, 1920'lerden itibaren kullanıma göre özelleşmiş mekânın ve yere özgüllüğü amaçlayan söylemin tam karşısında bir pozisyon almıştır. Artık tek bir fonksiyon ve yer için değil, bütün yerler ve fonksiyonlar için yapılar önerir. Çünkü mimarın kendi şemasıyla kullanıcıyı kısıtlamaması gerektiğini düşünmektedir ve önerilen şemanın zamana yenik düşeceğini iddia eder. Bunu 1920'lerin başında Hugo Haring'le girdiği polemiklerde çok açık şekilde görebiliriz [9:96-97]:

"Tanrı aşkına, neden siz insanların önceden belirlenmiş tek bir rota yerine, serbestçe hareket edebilecekleri kadar büyük mekânlar üretmiyorsunuz? İnsanların bizim öngördüğümüz gibi yaşamak istediklerini nereden biliyoruz. Her şeyden önce işlevler birbirlerinden ayrılacak ilişkisiz ve kesin çizgilerle ayrılmıyorlar. İkincisi, binalardan daha çabuk değişiyorlar. Binalarımız yüzlerce yıl ayakta durabilir. Değişecek olanlar; asansörler; ısıtma sistemleri, vs... Ama değişmeyecek olan strüktürdür."

Mies burada konuyu iki farklı yönden ele almaktadır. İlki, fonksiyonalist olarak adlandırılan tasarım sisteminin kurgusuna dair bir problemdir. İstense de, gündelik hayat fonksiyonlara ayrıştırılabilecek kadar net değildir. İkincisi ise kullanımla ilgili bir problemdir: Şema ideale ulaşsa bile bina içindeki fonksiyondan daha uzun ömürlü olduğu için atıl kalmaya mahkûmdur. Bir mekânı tek bir fonksiyona uygun olarak kurgulamak değişimi hiç hesaba katmamak ve gelecekte atıl kalma ihtimaline karşı önlem almamak demektir.

Bütün bunların yanında, Mies'in genel çözümleri ön plana çıkarmasının, işlevsel kaygılar dışında da sebepleri vardır. Eski bir öğrencisi ve çalışanı olarak Peter Carter'a göre, farklı fonksiyonel ihtiyaçlar yüzünden farklı biçimdeki binaların varlığından kaynaklanacak olan anarşik çevre ihtimalini kaygıyla ele almaktadır [20:10].

Mies fizikçi Schrodinger'e referans vererek neden spesifik değil de her şeye çözüm olabilecek genel bir çözümün peşinde olduğunu şöyle açıklar [20:10]:

“Fizikçi Schrodinger'e göre, ‘genel’ bir prensibi değerli kılan şey, tam da ‘genel’ olmasıdır. Bu ifade benim mimarlıkta gündeme getirmek istediğim strüktür konusuyla paralellik taşır. Özel bir çözüm yerine, genel bir fikir. Her bina tekil bir probleme çözüm sunabilecek kapasitede olsa da tasarımlarındaki motivasyon farklıdır.”

Tüm bu sebeplerden dolayı Mies, binanın formunu işleve endeksleyen bir tasarım yaklaşımının terk edilmesi gerektiğini düşünmektedir. Mies'in dehası, ampiristleri/fonksiyonalistleri kendi silahlarıyla vurmasında yatar.

Mies'e göre, fonksiyonel sabitlik ve uzmanlaşma, değişimi hesaba katmadığı için iddia edildiği gibi ne ekonomiktir ne de kullanışlıdır. Değişimi hesaba katmayan uzmanlaşmış mimarlık, zamana yenik düşmeye mahkûmdur. Çünkü Tanyeli'nin de dediği gibi “modern zamanlar değişimin olağanlaşmasıdır”.

Bu aşamada mimarlıkta determinist dünya görüşüyle üstesinden gelmesi zor olan değişim ve belirsizlik olgusuna karşı, Mies hiç de komplike olmayan, çok basit bir çözüm önermiştir: Salt geometrilerle tariflenmiş, geniş açıklıklı tek ana hacim, evrensel kutu –ya da aslında boşluğun kendisi.

Mies zamanla değişen gereksinimleri göz ardı etmeyen, fonksiyonel değişikliklere kolayca ayak uydurabilen; içinde kullanıcının istediği gibi dolaşabileceği kadar büyük ve bölümlenmeyi bekleyen strüktürler yaratır [20:37].

Mies bu bağlamda duvarlar gibi mekanik servisleri de geçici görmektedir; kalıcı olan tek şey ise strüktürdür onun için. Ancak Mies'in 1920'lerin baskın determinist mimari eğilimine karşı geliştirdiği muhalif söylem, mimari anlamda ifadelerini çeyrek yüzyıl sonra bulabilecektir.

Burada aydınlatılması gereken bir nokta vardır. Mies tarafından önerilen geniş açıklıklı, dik açılı plan tipine, Endüstri Devriminden itibaren rastlamak mümkündür. Mies, endüstri yapılarının getirdiği avantajları çok dikkatli şekilde izlemektedir. Endüstri Devrimi öncesinde, yapı malzemesi taş olan yapılarda, mekân yığma duvarlara göre şekillenip tanımlanmaktayken; Endüstri Devrimi sonrasında ise, demir ve çeliğin yapı teknolojisine adaptasyonu ile taşıyıcı ile bölücü birbirinden bağımsızlaştırılmıştır. Büyük sergi salonları, istasyonlar, depolar bu avantajı verimli olarak kullanan ilk yapı tipleridir. Mies de, 1920'lerden itibaren, bu endüstriyel binalardaki yeni teknoloji ve malzemeleri kullanarak elde ettikleri avantajları modern mimarlığı bu teknolojiler üstünden kurmaya çalışmıştır [20:15].

Fakat Mies'in total mekânları endüstriyel atalarından farklıdır: Carter'a göre serbest/total mekânı ayrı kılan en temel özellik "endüstriyel yapıların depolama, bekleme, alış-veriş, sergi, vs. gibi özelleşmiş işlevleri olmasıdır"; Mies'in geniş açıklıklı yapıları ise başından itibaren çok işlevli olması için tasarlanmıştır [20:81]. Bu bağlamda akla tasarladığı yapıların başlangıçta belirlenmiş programları gelebilir, bu durum bizi yanıltmamalıdır. Çünkü farklı ihtiyaçlar için önerdiği projelerin şematik olarak birbirine benzerliği –Küba'daki Ron Bacardi Ofis Binası ile Berlin'deki sergi binasının çok benzer şemalara sahip olması– yapıların o fonksiyon için özelleşmediğinin ve baştan beri çok işlevli olarak tasarlandıklarının göstergesidir [21:211].

Bunun dışında Carter'a göre bir diğer özellikse, mekânın algısıyla ilgili olup, kalıcı kabuğun ve ana mekânın geçici öğelerle arasındaki farkın vurgulanmasıdır [20:81].

Total mekân, boyutları yaklaşık olarak içinde gerçekleştirilecek eylemlere uygun olduğu takdirde, hemen her fonksiyonun karşılanabileceği optimum bir fonksiyonel

esnekliği sağlayan strüktürdür. Strüktür; yapısı sayesinde tek seferde geçilmiş bir açıklıkla çok büyük bir ana hacim elde edilmesini sağlamakta ve evrensel olarak nitelenen dikdörtgen veya kare biçimli bir geometriye sahiptir. Söyleme göre, bina değişime karşı her zaman hazırlıklıdır. Çünkü kabuk bölücülerden bağımsız taşınmakta, taşıyıcılar da hiçbir şekilde mekânı bölmemektedir [20:79].

Bu bağlamda genel ihtiyacı karşılamak için özelleşmiş mekânlar, alelade boşluklar değildir. Mies, mekânı esnek kılabilmek için temel prensibi; sirkülasyon ve mekanik servislerin sabit elemanlar olarak izole edip, geri kalan hacmin olabildiğince alt-yapıdan bağımsızlaştırılarak, nötr bir mekân haline dönüştürülmesini sağlar.

Bu motivasyonla üretilmiş binalarda, bu ilkenin iki mekânsal karşılığı vardır; özellikle kapalı olması gereken; tuvalet, depo, mekanik oda ve ana mekâna ikincil servisleri veren hacimler; ana mekân içinde yüzecek şekilde bir çekirdekte toplanır veya farklı bir kata yerleştirilerek binanın geri kalanından izole edilir. Yağmur suyu boruları, havalandırma ve elektrik tesisatı; taşıyıcı olmayan, serbest tesisat şaftlarında; eğer çatı strüktürünün yüksekliği el veriyorsa yatay olarak çatı strüktürüne; yükseklik uygun değilse asma tavana yerleştirilir.

Serbest mekânın havalandırılması ise, tavan çıkışlarıyla beraber çalışan çerçevesel döşeme destek birimlerinin bağımsız servis şaftlarına bağlanarak dışa verilmesi yoluyla gerçekleşir [20:79].

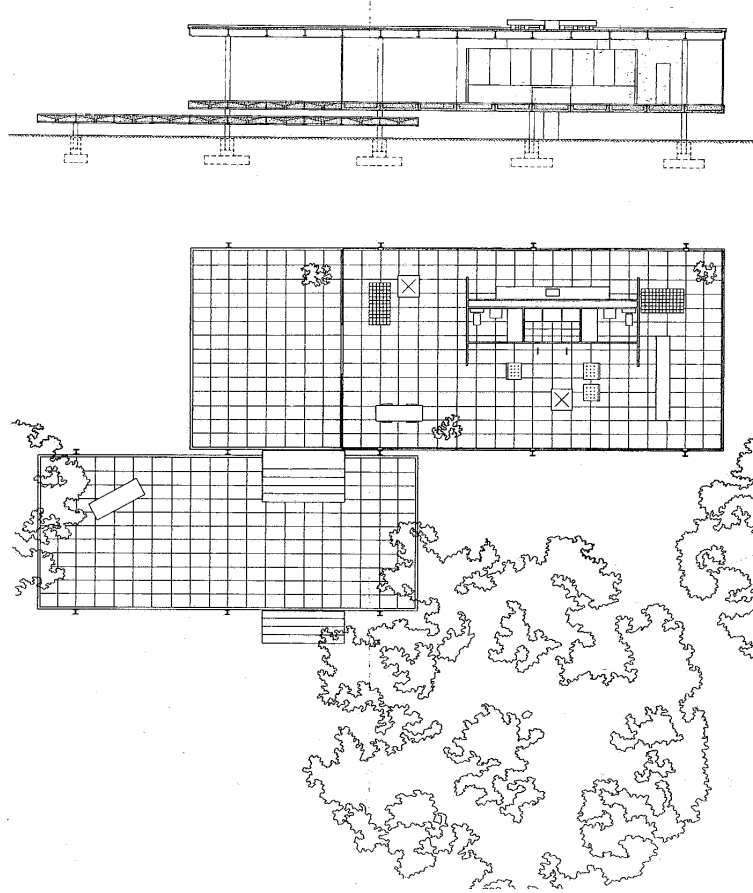
Islak hacimler, servis mekânları ve sirkülasyon alanları ikincil olarak görülüp dışa alınmış; geri de ise, kirlenmemiş ve üzerine her şeyin kurulabileceği salt mekân/ boşluk bırakılmıştır. İşte bu arınmış mekân kişisel yorumlara ve yeni düzenlemelere olanak verecektir [20:110].

Mies, bu teknik düzenlemeler yoluyla mekândan yapısal öğeleri arındırarak (teknik tesisat, taşıyıcılar, sirkülasyon, yalıtım, vb.) geriye nötralize edilmiş mekânı elde etmeyi hedeflemiştir. Materyal olana ait bütün zorunluluklar ve önkoşullar dışarı çıkarılmış; mekân saflaştırılıp nötralize edilmiştir. Böylece kullanıcının istediği gibi şekillenecek en saf ve soyut haline, tabula rasaya ulaşılmıştır.

Projeler

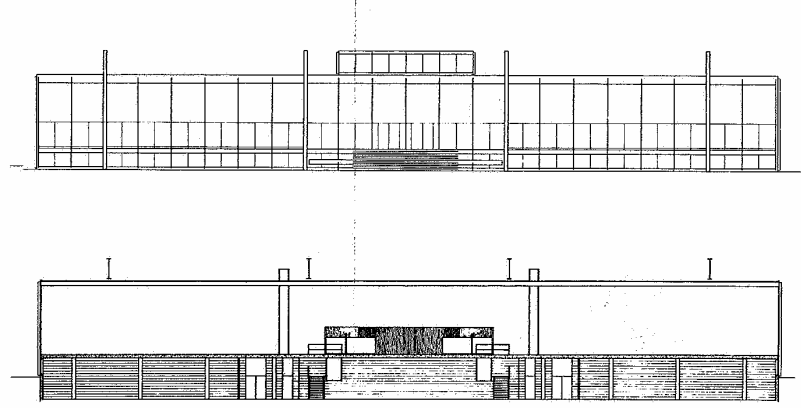
Mies ilk esnek mekân denemelerini, daha 1927 yılında, Weissenhof Yerleşim Planı'nda, kendi payına düşen konut birimini tasarlarken -tefrişi yapılmamış sadece taşıyıcıların, sirkülasyon ve ıslak hacimlerin yerinin belirtildiği çizimleriyle- ortaya koymaya çalışmıştır [22].

Ama Mies, asıl anlamda serbest açıklıklı fonksiyonel esneklik stratejilerini Amerika'ya iltica ettikten sonra ilk olarak 1945 yılında küçük ölçekte Farnsworth Evi ile ve 1950'de tasarlamaya başladığı ilk büyük ölçekteki geniş açıklıklı/evrensel mekânı Crown Hall ile uygulama şansı bulmuştur [20:87]. Carter, Mies'in total mekânlarını, çatı geometrilerine ve konstrüksiyonlarına göre sınıflamıştır [20:79]. Bu sınıflamanın esneklik bağlamında aydınlatıcı bir yönü yoktur. Bunun yerine Mies'in mekânları ayrıştırmak ve saflaştırmak için kullandığı mekânsal kurgulara bakmamız gerekir. Bu bağlamda boyutları ne olursa olsun, iki tip çözümden bahsedebiliriz:

Şekil 3.2: Farnsworth Evi plan ve görünüş (Mies 1945-50).

İlki, Farnsworth Evi'nde yaptığı gibi ıslak hacimleri taşıyıcı olmayan bir çekirdekte toplayarak servis gerektiren ve gerektirmeyen mekânları ayırdığı [20:83]; ikincisi ise, şema olarak Küba'daki Bacardi Yönetim Merkezi önerisinin çok benzeri olan Neue National Galeri'deki gibi düşeydeki bir ayrışmayla, ana mekânı bir kaide üstüne oturtup arada kalan hacme de servis mekânlarını yerleştirdiği çözümlerdir [20:95] (Şekil 3.2).

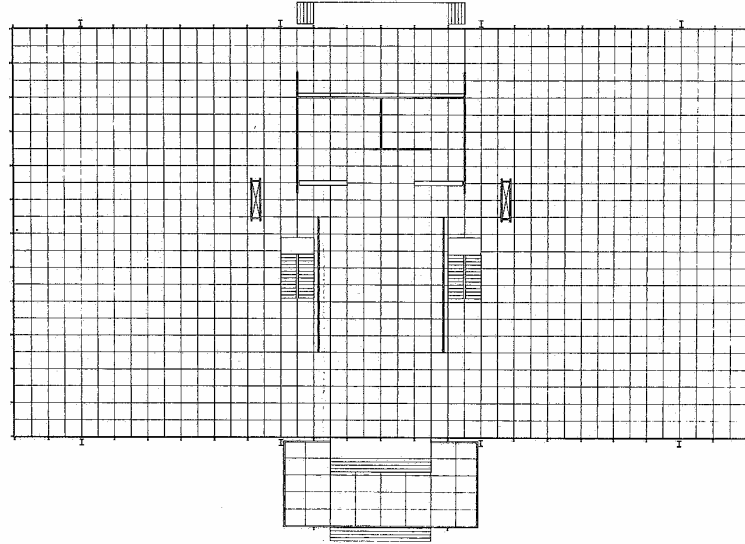

◀ 208. Crown Hall, Illinois Institute of Technology, Chicago: 1950–6. Exterior view from the south-west.

209. Crown Hall, I.I.T. South elevation.

210. Crown Hall, I.I.T. Section.

211. Crown Hall, Plan of main level.

Şekil 3.3: Crown Hall plan ve görünüş (Mies 1950-56).

1950 yılında Manheim Tiyatrosu için hazırladığı yarışma projesinde, geniş açıklıklı/evrensel mekân için nerelerden ilham aldığını bize gösterir. Öngördüğü mekânı anlatmak için, kolâjında var olan bir mekândan yararlanır: Bu Albert Kahn ve Ortakları tarafından tasarlanmış, Baltimor’daki Glen Martin Bombardıman Uçağı Atölyesidir [9:124].

Bu kolâj için Cohen, Mies’in Avrupa ile Amerika safhası arasındaki farkı -her ne kadar böyle bir değişikliğin varlığı kendisi tarafında beyan edilmese de- özetleyen iki kolâjdan biri olduğunu söyler [9:124].

1950 sonrasında mekanik tesisatı ve taşıyıcıyı mekândan ayırıştırarak, sabit bir iskelet üzerinden değişimi sağlamayı hedefleyen mimarlar; hem endüstriyel malzeme seçimleriyle, hem de yapıyı elemanlarına ayırıştıran mekanistik tavırlarıyla, Mies’le benzerlik gösterirler.

3.1.2.2. Cedric Price, İnteraksiyon Merkezi

Şekil 3.4: İnteraksiyon Merkezi (Price ve Berman 1977).

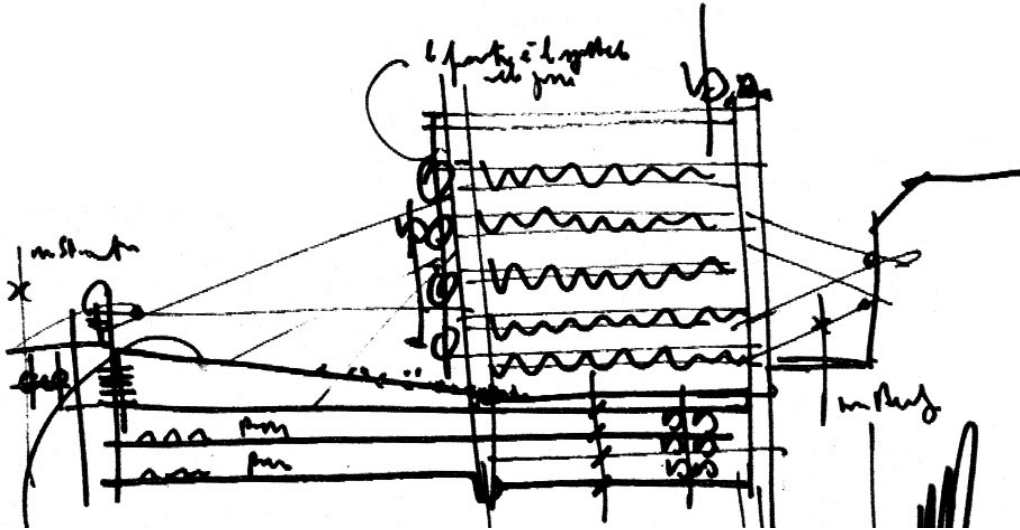
Cedric Price’ın İnteraksiyon-Merkezi, 1972 ile 1975 yılları arasında Londra’da inşa edilmiş ve 2000 yılında da yıkılmış olan bütünden parçaya doğru şekillenen, fonksiyonel olarak esnek yapılar arasına girmektedir (Şekil 3.4). Hill’e göre bu bina tam anlamıyla Forty’nin “teknik araçlarla esneklik” kategorisini tanımlayabilecek en iyi örnektir [12:33].

Yapı, Friedman'ın 1950'lilerin sonlarında yapmış olduğu Uzamsal Kent (La Ville Spatiale) önerisinin, çok daha küçük ölçekli bir versiyonunu andırır. Bu öneri, Mies'den Friedman'a geçerken, bir ara ölçek oluşturmalarının ötesinde iki strateji arasındaki farkları da anlamamızı sağlar. Friedman'ın mekânsal kenti 3 boyutlu bir büyümeyi vaat eder; Mies'in kutularında ise üçüncü boyutta bir hareket öngörülmemektedir.

Price'ın yapısı, hem Mies'in total mekânlarından hem de Friedman'ın Uzamsal Kenti'nden farklıdır; Price Mies'in yapıları ile Friedman'ın mega-strüktürü arasındaki bir ölçekte, fonksiyonel esnekliği toplumsal işlevler için uygulanabilir kılmaya çalışır.

Bu bağlamda Price [12:33] çok önemli bir olgunun altını çizir: Takılıp-sökülebilir sistemler 'kendin yap' (Do It Yourself) duyarlılığıyla, kullanıcılarından en mütevazî teknik beceriyi talep edecek şekilde; basit sistemler ve detaylar geliştirmelidir" der. Yoksa zaten bir emek gerektiren bu yapılar verimsizleşmeye başlayacaktır. Çünkü aslında yapılan şey adaptasyon adı altında düpedüz inşaattır.

3.1.2.3. Richard Rogers ve Renzo Piano; Pompidou Kültür Merkezi

Şekil 3.5: Georges Pompidou Kültür Merkezi kesit eskizi (Rogers ve Piano 1971).

Plateau Beaubourg, diğer adıyla Pompidou Kültür Merkezi; Paris'in ortasında, açık alanlarıyla beraber toplamda 100.000 metre karelik alanı kaplayan, çok amaçlı bir kültür merkezidir [23].

1971 yılında açılan uluslararası bir yarışmayla elde edilen bu kültür merkezi, yarışma alanı içinde programlanmamış bir boşluk da bırakarak binayı ayrı kütlelerde düşünüp onu parçalamak yerine çok basit ve net bir şema sunmuşlardır: Farklı sabitlik ve esneklik derecesi olan kütleler yerine, bütün binanın esnek tek bir kütleden oluşmasını önerirler [19:111-112].

169 metre uzunluğunda, 48 metre genişliğindeki dikdörtgen planlı bina; katların enine 3 metre yükseklikte makas kirişler kullanılarak taşındığı; taşıyıcıdan, servislerden ve düşey sirkülasyondan arındırılmış 6 kattan oluşmaktadır [24:164] (Şekil 3.5). Ayrıca taşıyıcının, servislerin ve sirkülasyonun bina yüzeyinin dışına alınması cepheye de bir ifade kazandırır [19:111-112].

Nerdeyse hiç bir negatif yönü yokmuş gibi görünen bu bina, inşa edildiğinden beri hem teorik hem de pratik olarak birçok eleştiriye maruz kalmıştır. Ancak tez kapsamında bizim için önemli olan eleştiriler, fonksiyonel esnekliği ne kadar sağlayıp sağlamadığı ile ilgili olacaktır.

Forty'e göre binanın esnekliği sembolik olmaktan öteye geçememektedir. Çünkü değişim süreçleri tadilatlarla dönüşmekte, bina uzun süreler kapalı kalmaktadır. [2:148].

Ayrıca Colquhoun da Pompidou Kültür Merkezi gibi yapıların genel bir eleştirisini yaparak total mekânlardaki her değişim öncesinde karmaşık programlama süreçleri gerektiğini öne sürer [19:117].

3.1.2.4. Friedman, Uzamsal Kent

Yona Friedman'ın tasarladığı "Uzamsal Kent" (La Ville Spatiale), uzay kafes sistemlerden etkilenecek ortaya atılmış; mobilite, esneklik, katılım ve demokrasi gibi nosyonları ön plana alan; refah toplumuna uygun mekânsal örüntüyü kurmayı amaçlayan bir ütopya'dır.

1950 sonrasında, teknolojik gelişmelerle beraber sosyal hayatta artan hareketlilik karşısında kentsel yerleşimlerin durağanlığı bu yeni toplumsal yapıyla örtüşmemektedir. Yeni toplumsal yapıya ayak uyduracak bir çözüm olarak, sürekli değişimi barındıran bu kentsel strüktür önerilmiştir.

Sürekli değişime karşı geliştirilen bir çözüm olarak kentin işleyişi, fonksiyonel esneklik stratejileriyle eleştirel bir süreklilik barındırır. Ama ilginçtir ki, bu ilişki bütünden parçaya değil, parçadan bütüne doğru değişen sistemlere ait bir örnek sayılabilecek Smithson'ların Golden Lane Projesi ile kurulmuştur (Şekil 3.6).

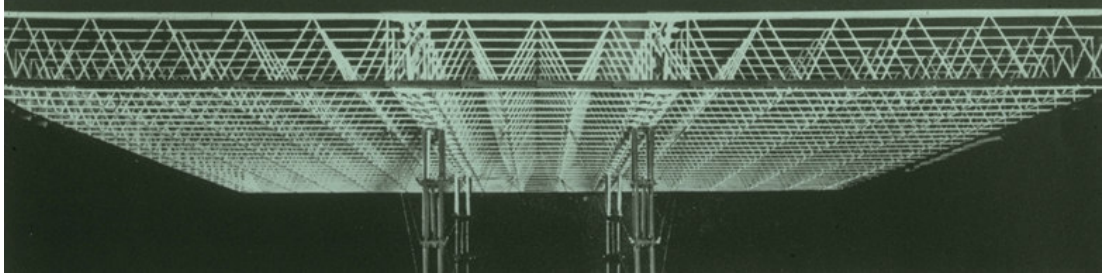
Şekil 3.6: Golden Lane Yarışma Projesi (Peter ve Alison Smithson 1953).

Friedman'a göre Peter ve Alison Smithson'un Golden Lane Yarışması için hazırladığı 1953 tarihli proje, 'açık uçlu' yapısına rağmen, esneklik vaatlerini gerçekleştiremez. Golden Lane Projesi'nde vaat edilen, insanların hayat tarzlarındaki değişimlere pürüzsüz bir şekilde uyum sağlayacak mekânlardır. Fakat projede fonksiyonel esneklik, tıpkı John Weeks'in Northwick Parkı Hastanesi'ndekine benzer şekilde, önceden belirlenmiş bir doğrultudaki lineer büyümeyle sağlanmaya çalışılmıştır (Şekil 3.1). Bu noktada Friedman, önerilen esneklik stratejisinin katı bir düzen dikte ettiğini iddia etmektedir [14:139]. Çünkü: boyuna bir eksen üzerindeki genişlemenin tek boyutluluğu bu şemadan üretilebilecek mekânları ve mekânlar arası ilişkileri tek düzeleştirecektir.

Friedman, bu tek yönlü büyümeye dayanan esneklik stratejisinin katılığını ve yetersizliğini eleştirmekle kalmayıp, eleştirisini bir adım ileri götürerek üç boyutlu genişleme olanağına sahip alternatif bir sistem ortaya atmıştır [14:139].

Bu alternatif sistemin temelinde, Almanya'dan Amerika'ya iltica etmiş Konrad Wachsmann adlı bir mühendis-mimar tarafından geliştirilmiş uzay kafes düşüncesi

yatmaktadır [25] (Şekil 3.7). Wachsmann'ın önerdiği uzay kafes sistemdeki taşıyıcıların arasındaki boşluklar öyle genişletilebilir ki neredeyse taşıyıcının kapladığı hacim kadar alan kullanılabilir hale gelir. Bu olanaklar birçok tasarımcıyı harekete geçirmiştir [25].

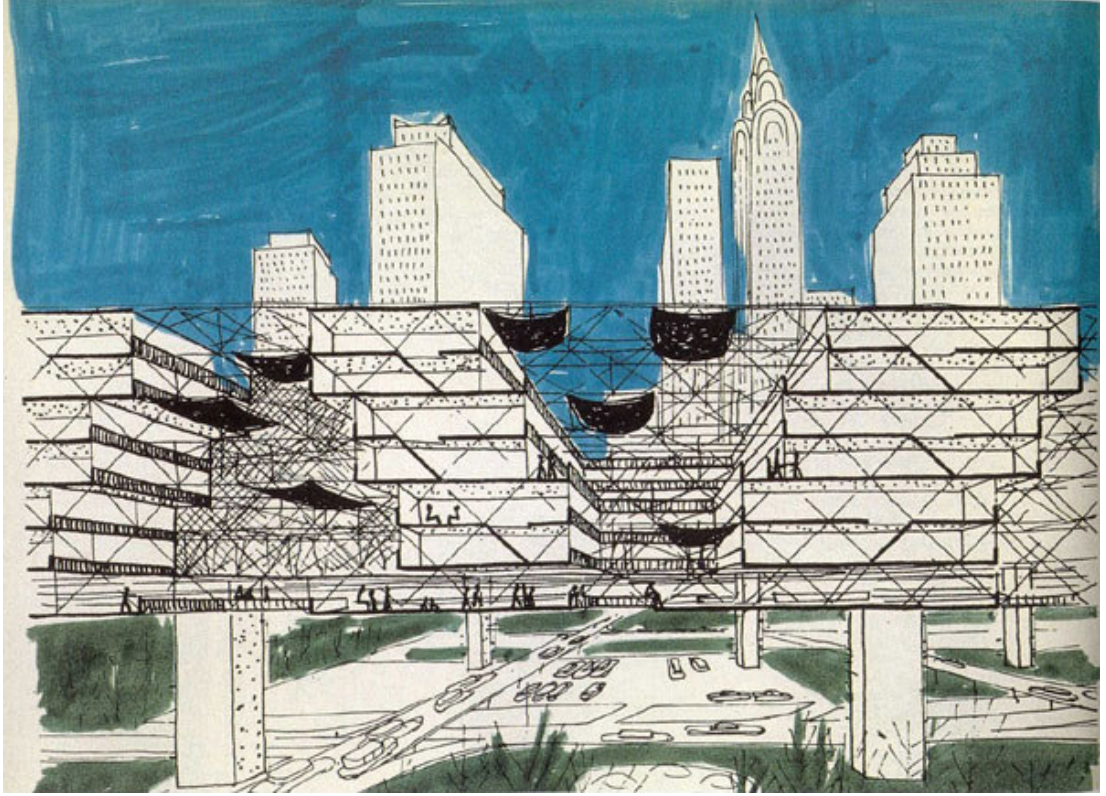

Şekil 3.7: Hangar Projesi (Wachsmann 1953).

Friedman gibi birçok mimar, Wachsmann'ın mekânsal yapım sistemleri üzerine 1954'te yayınlanan çalışmalarından etkilenmiştir. Mimarın 1957'deki yazısı, 1960 sonrası mimarlığın gideceği yönü önceden haber verir niteliktedir [26]:

“İnsanların gelecekte nasıl yaşadıklarından bahsetmeyeceğim ya da kentsel ve kırsal planlama problemlerinden, ya da trafikten. Bildiğim tek şey, tekrar eden merkezlerin birbirlerine bağlanmasıyla oluşacak yeni bir strüktürel düzenin hakim olacağı. Bu yeni düzen yüzeylere, strüktüre, odalara, binalara, yollara, plazalara, meydanlara, parklara ve kente; bütün medeni dünya panoramasına şekil verecek.”

Fakat Friedman uzay kafesi kullanan ilk mimar değildir. Wachsmann'dan etkilenerek, Schultz-Fielitz çeşitlenebilen, mega-strüktür haline gelmiş uzay kafes taşıyıcıyı temel olarak demografik değişimlere göre taşıyıcı ile büyüyüp kaybolabilen mobil kent planlama sistemleri geliştirmiştir. Friedman da, Schultz'unkine çok benzer bir sistem geliştirmekle beraber, sistemi yerden yükselterek, havada, “fonksiyonunu yerine getiremeyen eski kentin” üzerine inşa edilebilir kılmıştır (Şekil 3.8). Böylece yerle ilişkili kısıtlamaları da ortadan kaldırmış; yayılma ve yerleşme alanını teorik olarak bütün yeryüzü haline getirmiştir [25]. Bu artık total mobilite ve esneklik demektir. Böylece yeryüzündeki her koordinat yerleşilebilir hale gelmiştir.

Şekil 3.8: Uzamsal Kent (Friedman 1958).

Friedman, “Uzamsal Kent Planlamanın 10 İlkesi” adlı manifestosunda; uzamsal kenti, uzamsal kentin dinamiklerini ve yapısını tarifler. Bu maddelerden biri “non-plan” düşüncesiyle paralellikler gösterir; tepeden inme bir planlama anlayışına karşı çok açık ve net karşı duruşlar barındırmaktadır [27]:

“Madde 4- Yeni kentler kent plancılarının müdahaleleriyle şekillenmeyecek.”

Bir diğer maddeyse, yeni kentlerde mekânsal olarak her yönde şekillenebilmeyi ve olabilecek bütün boyutlarda mekânlar arası ilişki kurabilme olanağını sunmayı amaçlamıştır. Böylece insanlar, mekânlarını istedikleri yönde büyütüp, şekillendirebilecek ve diğerleriyle daha önceki kentlerin izin vermediği şekilde yeni mekânsal örüntüler ve ilişkiler kurabileceklerdir [27]:

“Madde 7- Uzamsal kent planlama, üç boyutta da katmanlaşmalara ve kesişimlere olanak sağlayacak.”

Şunun altı çizilmelidir ki, “uzamsal kent” ilk bakışta, bina ölçeğinde bir montaj öngördüğü için, parçadan bütüne değişen sistemlerdekine benzer özellikler

gösterebilir. Fakat parçadan bütüne değişen sistemlerden farklı olarak Friedman'ın vizyonu aslında bütün elemanların hareketi üstüne kurulmamıştır; Friedman, mobil bir toplumun var olabilmesi için sabit bir çevrenin şart olduğuna inanmaktadır [10:111]. Çünkü O da Mies gibi kalıcı olanın strüktür olduğunu düşünür; Friedman'ın geçicilik skalasında strüktür en alt sırayı almaktadır:

“Yapılardaki fonksiyon haritaları süreç içindeki dinamik öğelere en az direnci gösterirken, yapının kabuğu görece olarak daha fazla dirençlidir. Ama değişime karşı en dirençli olan strüktürdür (iskelet) [10:111].”

“Madde 8- Kentler, içi doldurulup istenildiğinde boşaltılabilecek büyük iskeletlerden oluşacak [27].”

Bu maddeden de anlaşılacağı gibi esneklik altyapı içindeki parçaların yer değiştirebilmesiyle sağlanacaktır ve parçaları bir arada tutacak olan sabit bir strüktür olacaktır. Bu yüzden bütünden parçaya doğru kurulan sistemler içinde incelenmiş ve Mies'in total mekânı ile aynı kategoriye alınmıştır.

Uzamsal Kent, değişken sistemler içinde incelenen örnekler arasında, tasarım nesnesinin bina ölçeği dışında kent ölçeğinde olduğu tek örnektir. Bu örnek aynı zamanda bütünden parçaya doğru değişen sistemlerde ölçek büyüdükçe oluşabilecek temel handikapları da görünür kılar. Sabit bir çerçeve sistemin Mies'deki gibi bir konut veya fuar merkezi olması farklı, Friedman'daki gibi bir kent olması farklı sonuçlar doğurur. Çerçeve sistemin boyutları büyüdükçe içinde sonradan inşa edilecek alt birimlerin de boyutları büyür. Bu da sonradan yapılacak olan müdahalelerin çerçeveden bağımsız taşıyıcılara ve ek konstrüksiyonlara ihtiyaç duyması, uygulanabilirliğindeki avantajlarını kaybetmesi demektir. Çünkü boyut büyüdükçe çerçevenin içinde sonradan değiştirilebilen nesneler bölücü duvarlar gibi yapı elemanları değil, yapı birimleri haline gelir.

Bütünden parçaya doğru değişkenlik gösteren sistemlerin en genel problemi ise, optimum boyutları bulabilmektir. Çünkü sistem yapısı gereği, her duruma uyabilmek için baştan atıl alanları kompanse etmeyi kabul etmek zorundadır. Bu yüzden bazı kullanımlarda, mekânda kullanıcı için gerekli olmayan alanlar kalabilir. Bu gibi durumlarda, ya kalan alanlar ayrıştırılacak veya gizlenecek ya da kullanıcı hiç gerek olmadığı halde oralara da nüfuz etmeye çalışacaktır.

Bu bağlamda sınıflandırma içinde bahsedilmesine gerek duyulmayan, fakat Forty'nin bir esneklik stratejisi olarak incelediği, Koolhaas'ın "gereksizlik/bolluk" teması da tez kapsamında atıl olarak değerlendirilen alanları, esneme payı bıraktıkları için bir avantaj olarak görür [2:144]. Sarkis Koolhaas'ın bu önerisini yeni olarak değerlendirse de aslında Mies'den çok da farklı bir şey söylemez hatta Mies bu bağlamda daha sistematik bir öneri bile getirmiştir [18:88].

Hertzberger; Rem'de de, Mies'de olan büyüklüğün her durumda artı değer sağladığına ilişkin genel kanıya dikkat çeker: "Mekân büyük ve geniş tasarlanırsa kullanım açısından daha fazla olanaklar sunacaktır [3:190]." Hertzberger'e göre bu kabule dayanarak yapılan ilk şey, mekânları tasarlanabildiğince geniş ve büyük tasarlamaktır Ancak. Hertzberger tam bu noktada büyük bir hataya düştüğünü ifade eder. Çünkü geniş alanlar elde etmek ve fazla hacimlere sahip olmak her zaman kullanışlı mekânlar elde etmek demek değildir:

Birincisi, "sanıldığı gibi her aktivite için büyük mekânlar elverişli olmaz": Hertzberger burada mutfağı örnek verir, küçük bir mutfakta her şey ulaşılabilir mesafededir. İkincisi ise büyüklüğün göreceli olmasıdır: "Bir işlevi yerine getirmek için bir mekân büyük gelebilirken, diğeri için küçük gelebilir [3:190]." Büyüme olgusuyla doğru orantılı olarak kurulan bir serbestlik beklentisi sonucu geleceğimiz en uç nokta, Frei Otto'nun bir kenti örtmek için Antartika'da önerdiği mega cam kubbeden farksız olacaktır.

Bir diğ er uç nokta ise "total mekân"ın çok küçük olmasıdır. Bu durumda da total mekân, her herhangi bir boşluktan ayırt edilemez hale gelebilir. Çünkü herhangi bir apartman katındaki, herhangi bir odada da, taşıyıcılarla bölünmeyen bir hacim sunabilir; daha doğrusu içinden geçebildiğimiz her düz alan bu özelliği gösterebilir. Bu durumda "total mekân"ın birden çok alt birime bölünebilir olma kriteri, bize boyutlara dair alt sınır değeri için ufak bir ipucu verebilir.

3.2 SABİT SİSTEMLER

Fonksiyonel esnekliğin, 'değişken sistemler'den sonra incelenecek ikinci ana grubu da 'sabit sistemler'dir. Temel olarak sabit sistemlerde, mekânlar tek bir işleve hizmet etmez ve o işlevi gerçekleştirmek için uzmanlaşmaz; önceden belirlenmiş, sabit bir

bütün içinde farklı organizasyonlar kurulabilmesi amaçlanır. Bunu sağlamak için de boyutlandırmalar ve bölümlendirmelerde farklı tipler denenir.

Sabit sistemleri, değişken sistemlerden ayıran nokta, deyim yerindeyse ‘anahtar teslim’ esneklik önermeleridir. Diğer ana gruptan farklı olarak, burada sistemin tam anlamıyla işleyebilmesi için sonradan eklenip çıkarılacak hiçbir elemana gerek yoktur.

Sabit mekânlar ilk anda “total mekân”lar ile karıştırılabilir. Çünkü iki tip de başlangıçta geniş iç hacimler sunarlar. Tam bu noktada benzerlikleri de biter, çünkü Mies’in “total mekân”ı, bitmiş bir bina değildir ve kasıtlı olarak yarım bırakılmıştır. Mies’in mekânlarında bu geniş hacimler gelecekte çok farklı şekillerde bölmelendirildiklerinde ancak işlevlerini yerine getirebileceklerdir. Oysa sabit sistemlerde nasıl başlandıysa fiziksel olarak mekânda bir değişiklik olmayacaktır. Başlangıçta ne gördüysek, süreç sonunda da aynı hacimleri görürüz. Genişlik yapıya ait yapısal değil algısal bir özelliktir.

Bunun dışında ikinci bir fark plan tiplerinde görülebilir. Sabit sistemlerin hiçbirinde yapının kabuğuyla örtüşecek genişlikte -bölmelendirilmemiş veya artiküle edilmemiş- hacimlere rastlayamayız. Mies’in total mekânlarında ise tam tersine asıl olan saf dikdörtgen/kare planlı, bölünmemiş hacimlerdir. Böylece hacimlerin bölünmesi kullanıcıya bırakılabilecektir.

En önemli üçüncü ayırıcı özellik ise, sabit sistemlerde sirkülasyon için özel bir alanın tanımlanmamış olmasıdır. Burada yapı içinde koridorlar bulunmaz. Sirkülasyondaki özelleşme sadece koridorlarla da sınırlandırılmamalıdır düşeydeki çekirdeklerde bu şekilde özelleşmiş ve yalıtılmış alanlardır.

Bu bağlamda, Mies’in total mekânlarında koridorla karşılaşmasak da; sirkülasyonun ve servis mekânlarının ayrıştırıldığını görürüz. Aslında bu farklar -sirkülasyon için özelleşmiş, ayrıştırılmış bir alan tasarlamadan bölmelendirmek ve hacimleri artiküle etmek- sabit sistemlerin esnekliği sağlamak için kullandığı temel araçlardır.

Hacimler öyle bölümlendirilir ki, her an birbirleriyle birleşip büyüyebilir ya da bölünüp küçülebilir; sirkülasyon için ayrılan alanlar da öyle bir oranda boyutlandırılır ki, bir anda geçilen yer, durulan bir yere dönüşebilir. Bu hem yatay

hem düşey sirkülasyon için de geçerlidir. Bunu yapabilmek için de sonradan eklenecek veya çıkarılacak hiç bir parça yoktur.

Vaat edilen esneklik temel olarak bu şekilde formüleleştirilebilir. Ama sabit sistemlerin stratejik düzlemdeki benzerlikleri, mekânsal düzlemde sürmez. Esneklik anlayışları çok benzer olsa da, ‘sabit olan’ sistemler; mekânların birbirleriyle bağlanmak veya ayrışmak için kullandıkları yöntemler; bölümlendirilmeleri ve sundukları mekânsal deneyimleriyle çok farklıdırlar. Aralarındaki yapısal ve mekânsal farklara dayanarak sabit sistemler, homojen ve heterojen yapıdaki sabit sistemler, olarak iki kategoride incelenmiştir.

3.2.1 HOMOJEN YAPILAR

Sabit yapıların bu ilk alt kategorisi, Hill’in “açık plan” kategorisine denk gelmektedir [12:37]. Ama burada bir fark vardır. Daha öncede bahsedildiği gibi; Hill akışkan mekânlardan “açık plan” kategorisi içinde bahsetmiştir [12:40]. Tez kapsamında akışkan mekânlar bu kategori içinden çıkartılmıştır. Çünkü akışkan mekânları, homojen yapılar (açık plan) altında incelememiz mümkün değildir. Bu muhalefet, gelecek bölümde çok daha detaylı bir şekilde gerekçelendirilecektir.

Homojen yapılarda, mekân ve işlev arasındaki biçimsel özelleşme yoktur. Bu özelliği onu bütün diğer esneklik stratejilerden ayırır. Çünkü diğer bütün hepsi işlev ve biçim arasındaki belirlenme ilişkisini yadsımaz ve yok saymaz. Oysa bu tip stratejilerde mekânlar arasında işlevsel bir özelleşmeden kaynaklanan bir farklılaşma veya benzeşme önemli değildir. Mekânlar belli bir optimumda yapılır ve ne çok dar ne çok geniş olurlar. Özellikle sirkülasyon alanları gibi ayrı bir mekân tipi önerilmediğinden, özelleşmenin getirdiği kısıtlamalar ortadan kalkmıştır. Bu optimizasyon çeşitliliği ortadan kaldırsa da, ortalama her işlevin gerçekleşeceği mekânlar sunduğu için bile operasyoneldir. Ama modüler sistemlerde olduğu gibi bu optimumun neye göre seçildiği aslında en kritik noktadır, çünkü sistem içinde neyin yapıp neyin yapılamayacağını belirleyen de modülün kendisidir.

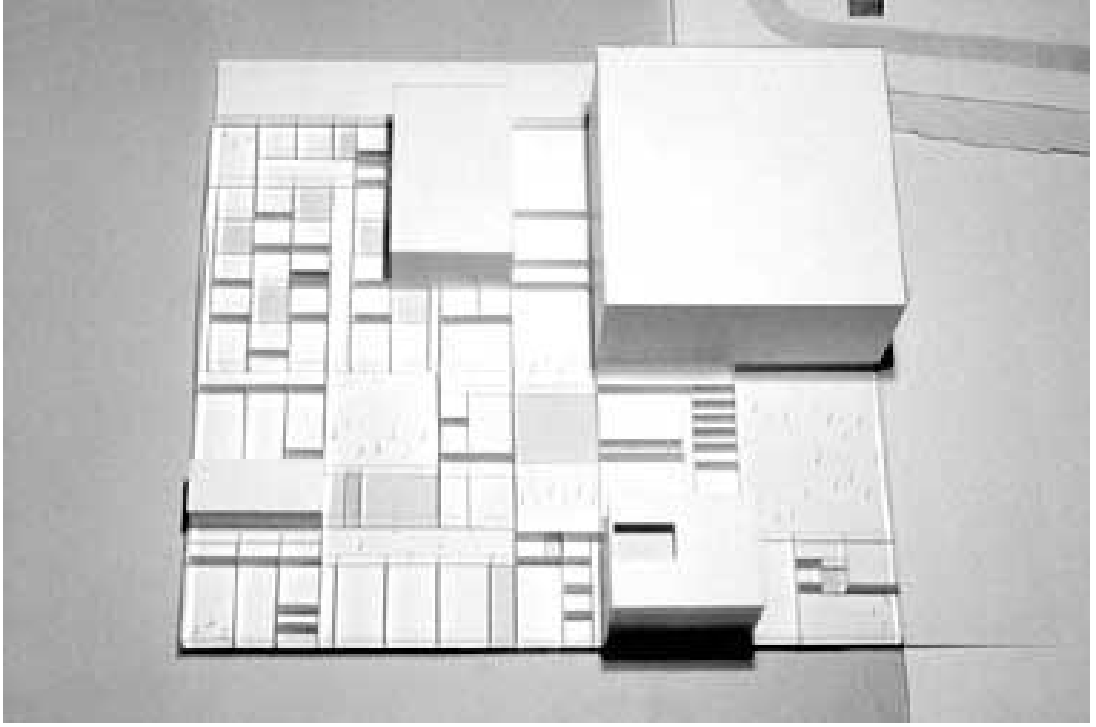
Açık planda da, sabit sistemlerin geneli için bahsedilen temel iki özellik kendini gösterir: Birincisi, mekânların bir fonksiyonla eşleştirilmeden bölümlendirilmesi; ikincisi, sirkülasyon için özelleşmiş bir mekânın bulunmamasıdır.

İlk özellik olan mekânın bir fonksiyonla ilişkilendirilerek şekillendirilmesi karşılığını fonksiyonel sabitlikte bulur. Bu yaklaşım mekânsal özelleşme ve ayrışmayı doğurur.

İkinci özellikleri ise ‘koridor’ veya ‘çekirdek’ gibi sadece dolaşım işlevine hizmet etmek için üretilmiş mekânların bulunmamasıdır ¹.

3.2.1.1 Will Alsop, Deneysel Ev

Hill’in “açık plan” için verdiği örneklerden biri de, Will Alsop’un 6 eş kare odanın, 2x3 konfigürasyonu ile dikdörtgen bir plana yerleştirildiği bir konut önerisidir [12:40]. Odaların her birine bütün domestik servisler götürülür. Her odada 4 açıklık bulunmaktadır. Bu açıklıklar odaların birbirleriyle ve ya dışla olan ilişkilerini kurar; geçiş için koridor gibi özelleşmiş bir mekân tipi yoktur.

Şekil 3.9: De Kunstlinie Tiyatro ve Kültür merkezi (SANAA 1999)

¹ Burada ilk özellik ile ikinci özellik arasında dikkat edilmesi gereken bir nokta vardır; sirkülasyon için özelleşmiş bir mekânın varlığı yapının bütününde fonksiyonel özelleşmeyle sonuçlanmaz. Koridorun varlığı, odaların farklı işlevler için özelleştirildiği fonksiyonalist plan tiplerine işaret etmez her zaman. Çünkü özelleşmemiş fakat ayrıştırılmıştır. Koridorlu plan tiplerinde gene de özelleşen bir mekânlar vardır; sirkülasyon mekânları, yani koridorun kendisi [28:88].

La Villette Parkı (Parc de la Villette), bu kategori içindeki diğer örneklerden çok farklı bir yapı sunmakla beraber açık planı en iyi anlatanlardan biridir (Şekil 3.10). Fiziksel olarak hiç bir belirleyici, yön verici duvarı ya da bunların içinden açılan kapıları yoktur. Bunun yerine, altlık olarak yerleştirilmiş bir grid vardır. Bu şema aynı zamanda açık plan stratejisindeki keyfiliği ve soyutluğu da gözler önüne serer. Izgarayı oluşturan koordinatlara, “folly” denen, işlevi belirlenmemiş yapılar konumlandırılır. Kullanıcılar bu noktalar arasındaki dolaşımlarında serbesttirler ve istedikleri rotayı çizebilirler; ama bu homojenlik Will Alsop’un projesindeki gibi ilginç bir sonuç da doğurabilir, kullanıcıların ulaşmak için terk ettikleri yerler ulaştıkları noktalardan farksız ise bir süre sonra hareket etmenin bir anlamı kalmayabilir. Açık planın kendini tekrar eden soyut geometrik düzeni ve keyfi optimizasyonu eleştirilen erken dönem modernist binalar kadar kısıtlayıcı sonuçlar doğurabilir.

3.2.2 HETEROJEN YAPILAR

Sabit sistemlerin ikinci ana damarı, heterojen yapılardır. Bu tür yapıları, bir önceki bölümde bahsedilen ‘homojen yapılar’dan ayıran en temel fark bütün yapının neredeyse “in-between” nosyonu üzerine temellendirilmiş olmasıdır. “In-between”, homojen yapılarda olmayan bir zenginlik ve çeşitlilik sunar. Esnek mekân, gücünü tekrardan değil; farklılıkların bir aradalığından alır.

Heterojen yapılar iki örneği kapsamaktadır. İlki, Hertzberger’in “polyvalance” stratejisi; ikincisi ise, akışkan mekânların öncüllerinden olan Virilio ve Parent’ın Oblique Fonksiyonu’dur.

Bu iki eğilim, biçim olarak birbirlerine çok yabancı olsalar da, mekânsal zenginlikleri ve “in-between” nosyonunun söylemlerindeki varlığı aynı kategori içinde inceleyebilmemizi sağlamaktadır.

3.2.2.1 Hertzberger, Polyvalance

“Çok açıktır ki; ne esnekliğin kaçınılmaz sonucu olarak nötrleşme, ne de fonksiyonel determinizmin sonucu olarak özelleşme bir çözüm olamaz [3:152].”

H. Hertzberger

Fonksiyonel esnekliği, sabit bir yapıyla sağlamaya dair geliştirilen ikinci ve son strateji, Herman Hertzberger tarafından ortaya atılmış olan “polyvalance”dır. “Polyvalance”; fiziksel bir değişim olmadan esnekliği sağlamak, mekânın zaman içinde değişen ihtiyaçlara göre değişerek adapte olabilmesinden çok; tek işlev ile eşleştirilmemesidir. Kısaca, bir mekânı birden çok eylemin gerçekteşebileceği şekilde tasarlamak ve sınırları muğlâklaştırmaktır. Bu konunun diğerlerinden sonra sunulması ise rastlantı değildir.

Herman Hertzberger, 1960’larda Aldo van Eyck ile beraber çıkarttıkları “forum” dergisi yoluyla çağdaşları gibi mimarlıkta ve şehircilikteki fonksiyonalist sabitliği eleştirmekle kalmamışlar, fonksiyonel sabitliğe karşı geliştirilen alternatifleri de eleştirerek çağdaşlarından çok farklı bir konum almışlardır; non-plancılar gibi ideal ve bitmiş ürün konseptini tasfiye etmeden, yeni duyarlılıklar geliştirmişlerdir. Çok işlevlilik hem değişen hem de değişmeyen sistemlerdeki bütün alt kategorilerden farklı olarak kimlik ve bütünlük ile ilgili kaygılarla ortaya atılmıştır.

Hertzberger’in problematize ettiği iki olgu vardır. Birincisi, tek işlevlilikten kaynaklanan fonksiyonalist dayatma ve onun sonucunda gelen ayrışma; ikincisi ise, ortaya konan esneklik stratejileriyle yapının de-stabilize edilerek mekânsallığını yitirmesi ve kimliksizleşmesidir. Bu iki sorunsalın teorik anlamda çözüme kavuşturulması ise bir nosyonla mümkün kılınmıştır: ““in-between”/muğlâklık” (in-between). Bu kategoriyi sabit homojen sistemlerden farklı kılan da aynı nosyondur.

Spesifikleşme Sorunsalı

Hertzberger ve Aldo van Eyck, C.I.A.M. ilkeleri doğrultusunda şekillenen modern fonksiyonalist mekân anlayışına hem kentsel hem de mimari ölçekte karşı çıkmışlardır [3,s.149]. Ama “fonksiyonel kent” ve “fonksiyonel bina” ya karşı olan bu tavırlar onların da içinde bulunduğu Ekip 10 tarafından dile getirilmeye başlanmıştır. Ekip 10’nun diğer üyeleri gibi onlarda fonksiyonalist kentin mekanik yapısını; yapay ve doğal, özel ve kamusal arasındaki net sınırları eleştirmişlerdir. Hertzberger’e göre, “ ‘fonksiyonel mimarlık’ ve ‘fonksiyonel kent’, ihtiyaçların ve verimlilik tiplerinin çok spesifikleşip stereotiplere dönüşmesine sebep olmuştur. Bu kaçınılmaz olarak bütünleşme yerine parçalanmayı körüklemiştir.”

Özellikle Corbusier’in kent önerileri, zonlamalar ve doğa içinde yüzen dikey kentler; kamusal hayatın kalbi olan sokağı ortadan kaldırır [30:227]. Bu yapılanma mekanik bir özgürlük getirse de [31:155], uzmanlaşma parçalar arasındaki sinerjik bağı yok eder. Hertzberger, bu sinerjiyi tekrar yakalamayı amaçlar. Bu bağlamda sokak aslında “in-between” ve “polyvalance” için de temel bir model teşkil eder.

Ayrıca Hertzberger, fonksiyonel sabitliğin karşı koyamadığı tek şeyin zaman olduğunun altını çizer [3:149]. Hertzberger’e göre bunun sebebi, “bir kentin belki de en önemli özelliği olan, kentsel dokuya içkin değişim olgusudur. Kent sürekli bir değişime maruz kalır, bu yüzden hiçbir şekilde insanlığın ona organik büyüme ve fonksiyonel evrimle¹ uyumlu form verme çabalarına itaat etmez [3:149].”

Kimliksizleşme Sorunsalı

Fonksiyonalizme dair bu tür eleştiri bazındaki benzersizliklerin dışında, Hertzberger’i Ekip 10’un diğer üyelerinden farklı kılan önemli bir kabulü vardır –ve belki de bütün Avrupalı ve Amerikalı modernist çağdaşlarından. Hertzberger, değişimin negatif ve karşı konulması gereken bir tarafı olduğunu da düşünmektedir:

“Hâlihazır formların değişime karşı koyabilmesi için öyle bir şekilde tasarlanmaları gerekir ki farklı yorumlara olanak verebilmelilerdir. Ama bunu gerçekleştirirken de kimliklerini yitirmemelilerdir [3:149].”

Hertzberger’in, Aldo van Eyck ile beraber diğer esneklik stratejilerini eleştirdiği nokta da, tam bu kimlik konusudur. Forum dergisinin 1967 yılında çıkan bir sayısında “kimlik” başlıklı makalesiyle bu konuya değinmiştir:

“Sadece kişisel müdahaleler/yorumlar için alan bırakmak, diğer bir değişle tasarımı erken bir safhada bırakmak yeterli değildir. İtiraf etmeliyim ki bu çok önemli derecede esnekliği sağlayabilir. Fakat esneklik şeylerin daha iyi işlenmesini sağlamayabilir her zaman (çünkü esneklik her durum için hayal edilebilen en iyi çözümü hiç bir zaman üretmez). İnsanlara sunulan seçeneklerde gerçek bir genişleme olmadığı sürece, stereotip dokular/örüntüler yok olmayacaktır. İnsanlara daha fazla seçenek sunmak için, çevremizdeki şeylerin üstlenilebileceği rollerin çeşitlenmesi gerekir [3:170].”

¹ Fonksiyonel evrim, 19. yüzyılda fonksiyonların daha iyi işlenmesi için canlının mutasyona uğraması ve form değiştirmesi olarak okunabilir ve bu yüzden de fonksiyonalist tavrın en uygun formu yaratmak için “eski olanı yıkmak” eylemine meşruiyet zemini yaratır [7:155].

Esnek mekânları sadece performansları üzerinden değil, kimlikleri üzerinden değerlendiren Van Eyck ve Hertzberger, esnek mekânların nötr olduklarını söyler ve nötr olan bir şeyin de kimliksiz olacağını iddia ederler. Üretilen çevresel öğelerin kullanıcısıyla dialoğa girmesi için bir karakteri olmalıdır yoksa tek taraflı bir iletişim, fonksiyonalist tek taraflılıktan farksız hale gelecektir.

Bu yüzden geliştirilen strateji ister istemez diğer esneklik stratejilerinden farklılaşmak zorunda kalacaktır. Hertzberger'in karşı stratejisinin temelini; hem çok-ışlevli olarak hizmet edebilecek, hem de yapı dışında ve içinde katı sınırlarla ayrılmayan arketipal formlar oluşturur.

Hertzberger'e göre ideal olan form; hem çok işlevli olmalı ve modern hayatın değişen ihtiyaçlarına yanıt verebilmeli, hem de insanın hiç değişmeyen içkin ihtiyaçlarını karşılayabilmelidir [3:149].

Hertzberger'e göre “bu arketipal formlar, mekânsal çeşitlilik içinde, farklı fonksiyonlar saflaştırılarak elde edilebilir [3:147].” Böylece hem aile içi ve dışı ilişkiler güçlendirilerek sosyal doku onarılabilir; hem de kullanıcıların kendi ihtiyaçlarına, yaşam biçimlerine ve sosyal yapılarına göre homojenize olmayan uygun çevrelerde yaşayabilecekleri, kullanışlı yapılar vaat edilmiş olur [3:147].

Hertzberger, var olan problemleri çok net bir şekilde ortaya koyar; yapılar ya hiç tanımlanmamış bırakılır ya da farklı bir yoruma olanak vermeyecek kadar net ve katı sınırlarla tanımlanmış şekilde kullanıcıya sunulur. Bu bağlamda Hertzberger fonksiyonel sabitliğin bütün katı kurallarını yumuşatmayı ve belirsiz hale getirmeyi fonksiyonel esnekliğin değişen yapılarını sabitlemeyi hedefler.

Burada altı çizilmesi gereken çok önemli bir konu vardır; o da buradaki belirsizliğin anlamsızlığa yol açmak için değil, aksine anlamı daha da zenginleştirmek için araçsallaştırıldığıdır. Bu yüzden belirsizlik yerine “in-between” nosyonundan bahsedilmesi daha doğru olacaktır.

In-between

“In-between”, Hertzberger'den çok Aldo van Eyck ve Venturi'nin söylemlerinde karşımıza çıkar. Mimarlık alanında gündeme getirilmeleri ise Van Eyck veya Venturi

tarafından değil, ilk olarak Martin Buber'in konseptinden etkilenen İsviçreli mimarlar Manz ve Gutmann tarafından gerçekleştirilmiştir [11:52].

Van Eyck ilk olarak 9. C.I.A.M.' dan sonra Ekip 10'un kurulma aşamalarında "in-between" kavramıyla ilgilenmeye başlamıştır [11:53]. Van Eyck "in-between" olgusundan, kendi editörlüğünü yaptığı Forum dergisinde yazdığı bir makalede "ikiz fenomen" olarak bahseder [6,s.347].

Venturi ise, Mimarlıkta Karmaşıklık ve Çelişki adlı kitabında, modernist indirgemeci dünya görüşüne ve onun ürünü olan fiziksel çevreye karşı; tarihten ve gelenekten gelen alternatifleri örnekler. Venturi'ye göre, modernist dünya görüşü "ya o... ya bu..." ifadesine göre hareket ede gelmiştir; buna karşı, alternatif olarak gördüğü "belirsizliği" ise şöyle formüle eder: "Hem o... hem bu... [32:23]"

Van Eyck ve Venturi'nin söylemleri birbirini tamamlar niteliktedir. Venturi, mimariye dair ikili yapıları inceleyip mimarlık alanından örnekler verirken; Van Eyck ise, modernist zihnin ayrıştırıcı mekanizmasını görünür kılmaya çalışır:

" 'Hem o... hem bu...' olgusu modernist aklın analitik kategorilerine karşı parça ile bütün arasındaki doğru ilişkiyi yeniden hatırlatmaya yarar. Çift-işlevlilik (double-functioning) de aslında 'hem o... hem bu' (both-and) nosyonunun, yapı strüktürü ve işlev özelindeki uzantısıdır [32:34]."

Van Eyck, 1962 yılında forumda yayınlanan makalesinde ikiz fenomen kavramını gündeme getirerek, aslında modernist görüşün nasıl ikili yapıları birbirinden ayrıştırarak kimliği yok ettiğini ortaya koyar [6:348]:

"Tekrar ikiz fenomene döneceğim; teklik ve çeşitlilik, parça ve bütün, küçük ve büyük, az ve çok, basit ve karmaşık, düzen ve kaos, bireysel ve toplumsal; neden (modernist paradigma) bu ikili yapıların parçalarına ayrıştırmış ve sadece birini başat hale getirerek, yapıların içi boşaltmıştır ?"

Van Eyck'ın sözlerinden modernist müdahalenin ve determinist aşırılıkların kimliği nasıl ortadan kaldırdığı şöyle açıklanabilir:

Şeyleri bir arada tutan ikilikler parçalanarak teke indirildiğinde, nesneler bağlayıcı ortam içinde tek taraflılığından dolayı, algılanamaz ve ilişki kurulamaz hale gelirler. Burada aşırılaştırılmanın sonucunda iddia edildiği gibi teorik olarak tekilliklerin

kuracağı bir bütünlükten de bahsetmek mümkün değildir. Çünkü bu şekilde saflaştırılan nesneler yan yana geldiklerinde, birbirlerine temas edemeyecek mekanik bütünlüklerin parçaları olarak kurgulanmışlardır [31:18].

Van Eyck'e göre, "ikizlerinden ayrıştırılmış tekillikler somutlaşıp, kentlerimizi ve binalarımızı oluşturduğu zaman nesnedeki boşluk zulme dönüşür; her şey ya çok büyük ya da çok küçüktür; ya çok uzak ya çok yakındır; ya çok fazla ya çok azdır; ya çok farklı ya çok benzerdir; ama doğru ölçü tutturulamamıştır [6:348]."

Van Eyck, doğru ölçüden de aslında doğru etki ölçüsünü kastettiğinin altını çizer [6:348]. Bu ise aslında algılanabilir ve iletişim kurulabilir demektir. Algılanabilmek bir bütünlük gerektirir. Bütünlük yok olduğu için nesneler algılanamaz ve anlamsızlaşır, kimliksizleşir.

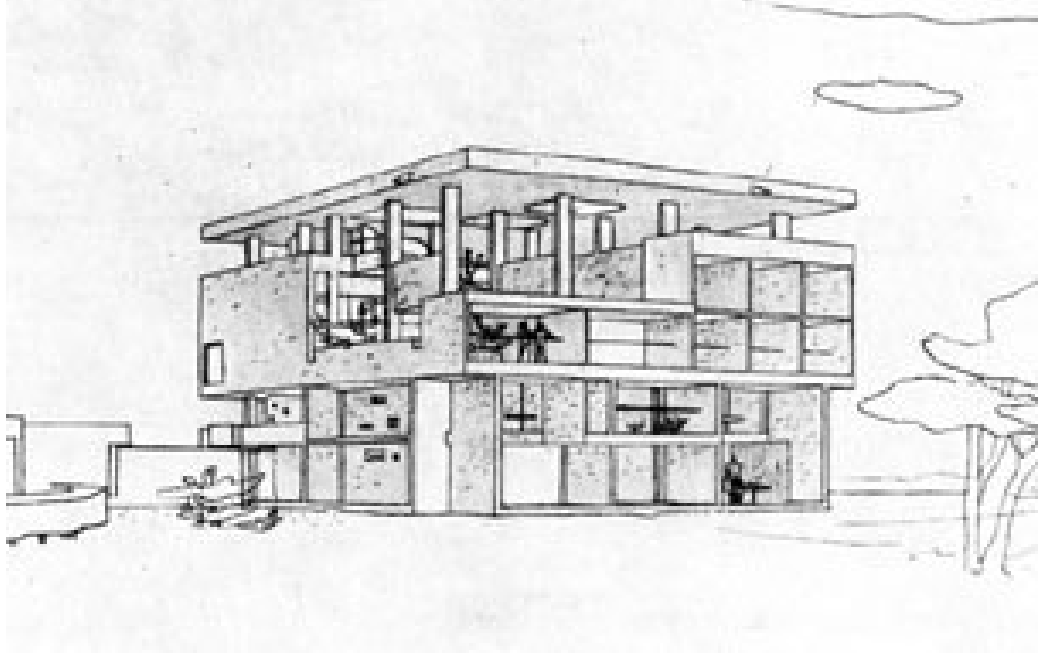
"Doğru ölçü"¹ ise çok basit olarak bu tekilliklerin tekrar çiftli yapısına döndürülmesidir [6:348]. Nesnelere bütünlüğünü sağlayan şey ikiliklerdir ve aynı ikilikler onlara şu anda eksik kimliklerini geri verecektir. Bu yüzden tek çözüm, ikili yapıyı yeniden onarmaktır.

Venturi ise bu ikili yapının mimarlıkta nasıl tekrar kurulacağına dair ipuçları vererek mimarlık pratiğine ait spesifik öneriler ve örneklerle, Van Eyck'ın saptamalarını tamamlar [32:23]:

"Mimarlıkta birbirleriyle çelişen çeşitli düzeylerdeki anlam ve kullanımlar, 'ama' gibi bağlaçlarla anlatılan karşıtlıkları ve karşıtımları (paradoks) içerirler: Le Corbusier'nin Shodhan Evi (Şekil 3.11) kapalı ama açıktır- köşeleri belirgin biçimde kapatılan ama yüzeyleri rasgele açılan bir küp; Savoy Villası'nın dışarı basit ama içi karmaşıktır."

"Eğer 'hem o...hem o...' olgusunun kaynağı çelişkiyse, temel öğeleri farklı anlam düzeylerine göre değişik değerler kazandıran şey hiyerarşidir (sıradüzeni). Böyle bir düzen aynı anda güzel ve çirkin, büyük ve küçük, kapalı ve açık, sürekli ve eklemelenmiş, yuvarlak ve köşeli, yapısal ve mekânsal öğeler içerilebilir. Belirsizlik ve gerilimi besleyen, farklı seviyelerde anlamlar içeren mimarlıktır."

¹ Bu yüzden Van Eyck'e göre bir şeyin doğru ölçüde olabilmesi –hatta doğru işleyebilmesi için- ikilikleri içinde barındırması gerekir. Bu, ortada ve optimum olan, demek değildir. Bu var olmanın şartıdır. O yüzden aslında Van Eyck, bir fonksiyon üstüne uzmanlaşmış bir mekânın verimliliğinden çok varoluşuyla ilgili problemleri dile getirmektedir. Van Eyck için mimarlıkta anlamlı bir işlev ve mekân ilişkisi çok işlevlilik dışında mümkün görünmemektedir.

Şekil 3.11: Shodhan Evi, Ahmedabad, (Le Corbusier 1956).

Ayrıca Venturi, mimari dile dair örneklerden sonra, ayrı duruyormuş gibi görünen “işlev” ve “kimlik” sorunsalını da deneyim üstünden bütünleştirerek, zihin karıştırıcı deneyimler sunacak şekilde bir mimari programlama yapıldığında, ifadedeki belirsizliğin derecesinin de o kadar artacağını iddia eder. Bu artış anlamı zenginleştirirken, çok doğal olarak belirsizleştirilecektir de [32:20].

Bu zihin karıştırıcı mimari programlama çok-işlevliliğe tekabül eder. Venturi; değişen duvarlar yerine, mekânların tek bir işlevden çok, birden fazla işleve hizmet edebilecek kapasitede olmasını, modern mimarlığın esneklikle ilgili sorunlarına verilecek daha doğru bir çözüm olarak görmektedir. Venturi, çok-işlevli oda içerisinde fiziksel değil algısal bir esneklik olmasını öngörür ve hareket eden yapı elemanları (duvarlar) yerine mobilyaları ikame eder.

Venturi’ye göre, “uygun belirsizlik, kullanışlı bir esneklik sağlar. Esneklik, ihtiyacımız olan mukavemetli ve kalıcı yapı anlayışıyla çelişmeyen yapılar yapmamıza olanak verdiği zaman kullanışlıdır [32:34].”

Çok işlevli bir odanın, tek işlevli bir odadan farkı nedir, mimar bu farkı nasıl yaratır? Venturi’nin metnindeki bu aydınlatılmamış noktalara rağmen verdiği ipuçları Hertzberger’in tavrını ve genel olarak çok-işlevliliğin dert edildiği şeyi anlamamız

açısından çok yararlıdır. Çünkü ikisi de yapısal değişkenliğin bir yerden sonra problemler doğuracağını düşünür; Hertzberger ve Van Eyck konunun kimlik ile ilgili boyutunu sorgularken, Venturi verimliliğini sorgular.

Polyvalance

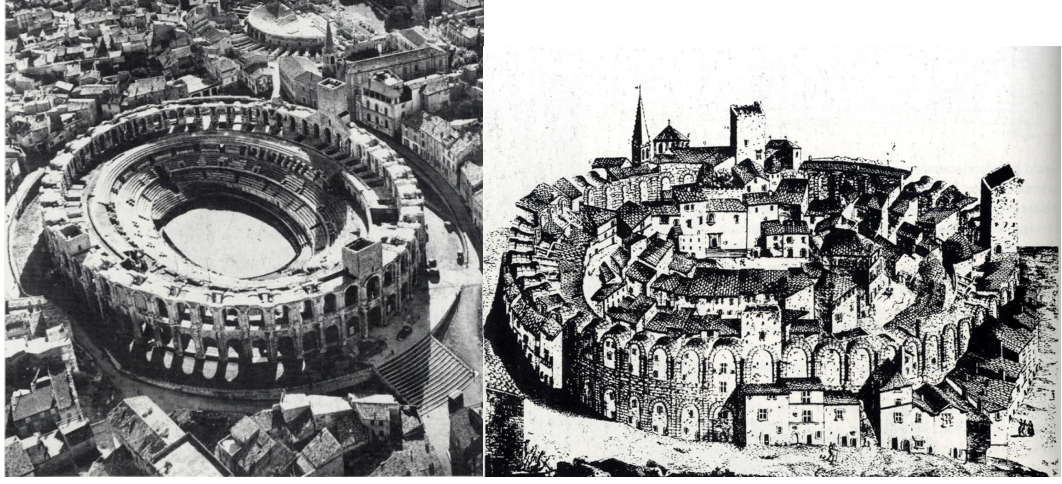
“Polyvalance”ın temelinde yatan “in-between” nosyonunu inceledikten sonra Hertzberger’in yukarıda bahsedilen problemlere çözüm olarak önerdiği arketipal forma dönersek, (diğer esneklik stratejilerinden farklı olarak) değişime karşı değişerek çözüm aramayı benimsemeyerek, en önemli farkı yarattığını görebiliriz.

Hertzberger, “değişime karşı geliştirilebilecek yegâne yapısal yaklaşımı; değişmeyen, çok-işlevli formlarla karşılamaya çalışır; minimal esneklikle optimum sonuçlar üretmeyi amaçlar [3:146].”

Hertzberger için ideal form, kullanıcı tarafından hiç bir formel değişiklik geçirmeden yeni anlamların ve kullanımların yüklenebileceği; kullanıcıyla iki yönlü bir ilişki içinde olacak; hem onu etkileyecek, hem de ondan etkilenecek kadar esnek formdur:

“Farklı anlamlara geçici olarak ev sahipliği yapmak ve misafirlikleri bittiğinde ise hiç kimse yaşamamış gibi değişmeden kalabilmek, mimari formu potansiyel bir anlam taşıyıcısına dönüştürür [3:151].”

Hertzberger bu çok işlevli formlara dair ilk örneklerini, tarihi kentlerde farklı dönemlerde, işlevleri değişse de formu değişmeyen kentsel izlerde göstermeye çalışır. Bunun için Roma İmparatorluğu’ndan kalma iki amfi tiyatronun izlerini var olan kent formunda takip eder: Arles Amfitiyatro’su (Şekil 3.12), Ortaçağda kale olarak kullanılmış, sonrasında ise içine konutların inşa edilmesiyle bir yerleşime dönüşmüştür. Hertzberger bunun ötesinde aynı amfitiyatronun sonrasında restore edilip yeniden kullanılabildiğine ve bu dönüşümlerin de tersine çevrilebildiğine dikkat çeker [3:102]. Bu yüksek adaptasyon kabiliyetinin altında yatan, strüktüre içkin olan “dağarcık” (competence)tır.

Şekil 3.12: Arles Amfiteyatrosu ve Ortaçağda kale olarak kullanımı.

Hertzberger bu ve buna benzer örneklerin sonunda, şu sonuçlara varmıştır [3:102]:

- 1- “Şu kesinlikle doğru değildir ki her özel işlev için ona uyan sadece bir tek özel form vardır. Öyleyse sadece farklı yorumlara ve kullanımlara izin vermek dışında, değişen koşullar karşısında yeni yorumları teşvik eden formlar vardır. Bu kabul, geniş çeşitlilikte çözümlerin formlarda içkin önermeler olarak barındırıldıklarını söylememize olanak verir.”
- 2- “Bu örneklerin hiçbirinde varolan strüktür yeni fonksiyonunun etkisi altında değişmez ve hayati olan nokta da budur, form kendini çeşitli fonksiyonlara adapte edebilir ve görünümü değişebilir bu sırada; fakat özü değişmez, aynı kalır.”

Örnek Projeler

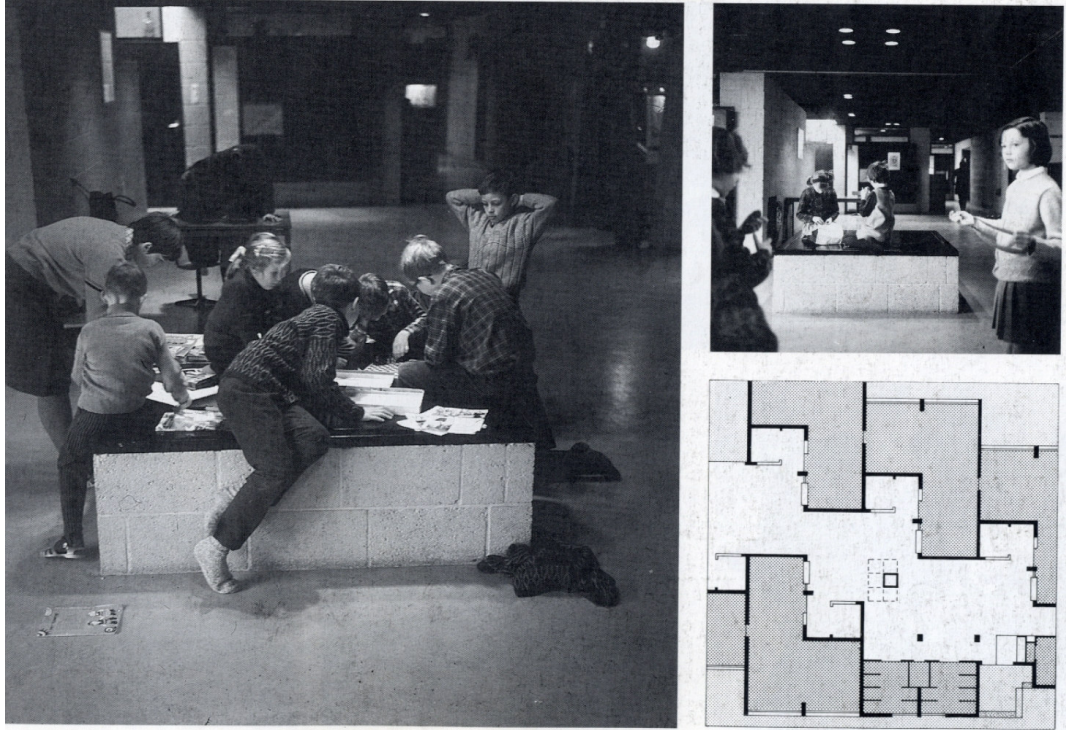
Çok-işlevliliği anlamak için anonim arketipal formlardan, Hertzberger’in kendi projelerine dönecek olursak, 1966 da tamamlanan, Delf’teki Montessori Okulu önerilerini gerçekleştirmeye çalıştığı projelerden biridir (Şekil 3.13). Bu okul yapısında kesintisiz, geniş açıklıklı boşlukların tersine en çarpıcı öğe, sınıfların açıldığı ana hacmin tam ortasında mimar tarafından tasarlanan podyum bloktur ¹.

Hill makalesinde [12:45], ana hacmi bölerek bir podyum önermenin ilk başta çok akılcı görünmese de kullanıcıya total bir boşluktan çok daha fazla potansiyeller sunduğunun altını çizer; kullanıcının dialoğa gireceği bir referans noktası yaratır; üstüne çıkıp oturabileceği bir oturma yerine veya bir sahneye dönüşebilir; en

¹ Buradaki blok aslında topografik mimarlıklardaki kot farklarının çok tekil bir biçimde kullanılmış halidir. Fakat iki farklı mimarın arasındaki benzerliği görebilmemiz açısından önemlidir.

önemlisi de varlığıyla bir gerilim yaratarak çocukların podyum blok merkezli sosyal etkinlikler gerçekleştirilmelerini tetikler. Böylece blok toplumsallaştırıcı bir araca da dönüşür.

Hertzberger düpedüz total mekânın ortasına bir takoz yerleştirerek; tasarlanan mekânın, içinden her şeyin akıp geçebileceği bir boşluk haline dönüşme ihtimalini tamamen ortadan kaldırmıştır. Böylece her yüzü alabilen ama hiç bir yüzü olmayan kimliksiz bir insana dönüşmesini de engellemiş olacaktır.

Şekil: 3.13: Montessori Okulu, podyum-blok planı (Hertzberger 1966).

Çünkü Hertzberger ve Van Eyck’a göre nötr mekânın hiçbir sözü yoktur ve diyalog kurulamaz. Bu tür müdahaleler mekânı artık her şeyin olabileceği bir süpermarket olmaktan çıkartır. Mekânlar ne değişken sistemlerde olduğu gibi bitmemişlikten, ne de sabit homojen sistemlerde olduğu gibi benzerlik üzerine kurulu keyfi bir rastlantısallıktan kaynaklanan anlamsızlığın içindedirler. Hertzberger, yapıyı tamamlayarak anlamı bütünlerken; farklılıklar ve ikiliklerle de anlamını zenginleştirir ve kullanıcıya alan bırakır.

Hertzberger, hem kullanıcıların yorum yapabileceği kadar açık, hem de bir kimliği olacak kadar kapalı mekânlar ortaya koymaya çabalamıştır [3:152]. “Polyvalance” stratejisinin temelinde de bu kaygılar yatar.

Ancak doğru ve uyumlu ölçüleri bulmak; program içinden bazı akıl yürütmelerle sınırları muğlâklaştırarak -ama programın da çok dışına çıkmadan- olanakları genişletmek; form ve işlev arasındaki ilişkide birden fazla işlevi olabilecek formlar aramak ve bunu yapabilmek için belli formlara belirli anlamlar yüklemek (artiküle olmuş amipsi dikdörtgenler) ve işleyişe dair öngörülerde bulunmak [3:48]; Hertzberger’i mimarın akıl yürüterek verimliliği sağladığı belirsizlik öncesi modernist fonksiyonel esneklik stratejilerine daha yakın kılar.

3.2.2.2 Claude Parent ve Paul Virilio, Oblique

“Polyvalance” kategorisine, şu an gündemde olan akışkan mekânları da katmak hiç de yanlış olmayacaktır. Fakat Hill akışkan mekânların esneklik stratejilerini, açık plan kategorisine dahil eder. Bu yorumun temel önermesinin doğru fakat eksik olduğu, o yüzden de açık plan yerine “polyvalance” kategorisinde olması gerektiği düşünülmektedir. Bu iki kategori arasındaki fark önemlidir. Çünkü Hill, kendi kitabında da çok işlevlilikten bahsetmiş; fakat bu tip eğilimleri orada kullanmamıştır; Mies’in Barselona Pavyonu veya modern “açık plan”ın öncüllerinden saydığı Raphael’in Villa Madama (1519)’sı hiyerarşisiz mekânları veya dolaşımdaki açıklıkları ile bu kategoride yer almaktadır.

Hill bu yapılar ile akışkan mekânları aynı esneklik kategorisine yerleştirir. Ancak akışkan mekânlar sadece açık bir dolaşımdan çok fazlasını önermektedirler. Bu tip yapıların temsillerinde, açık dolaşımın yanı sıra, birçok eylemin yapılacağına dair kolâjlar da sunulur izleyiciye. Bunu yaparken de mekânı, Will Alsop’un veya SANAA’nın projesindeki gibi birbiriyle ikame edilebilecek benzer geometrideki parsellere dönüştüren bir strateji izlemek yerine; tıpkı Hertzberger’in okul projesindeki gibi üç boyutlu elemanlarla mekânı heterojenize ederek yaratırlar.

Ayrıca bu, sadece çok işlevliliği sağlamaz; mekânın kimliği de, Hertzberger’de olduğu gibi, heterojenlik üzerinden kurulur. Bütün bunlar ise “in-between” ilkesine dayanır.

Şu noktanın altı çizilmelidir ki, bu tip eğilimlerin Hertzberger'in mimarlığıyla ve "polyvalance" ile bu kadar ortak noktası varken, çok temel de bir farkı vardır; o da kullanılan mimari dildir. Kullanılan vokabüler ve gramer "in-between" ilkesinin de farklı tezahür etmesine sebep olur. Bu yeni dilin ortaya çıkışı ise sanıldığı kadar yeni değildir. Hatta Hertzberger'in çağdaşı bile sayılabilecek: Virilio ve Parent'ın, 1960'larda geliştirdiği "Oblique Fonksiyon"da da izlerine rastlarız (Şekil 3.14).

Son dönemlerde üretilen öklid-olmayan geometrilerle üretilmiş akışkan mekânlar, dikkatli bakıldıklarında Parent ve Virilio'nun çizimlerinden çok farklı şeyler söylemezler. Akışkan mekânlarda yapı kurucu öge aslında oblique yüzeylerdir. Burada da prensip aynıdır. Oblique fonksiyonda da mekânı tanımlayan öge olarak hacim yerine, yüzey ön plana çıkarılmıştır [33:76]. Fakat bugünkü mekânlar, Virilio ve Parent'ınkiler ile karşılaştırıldığında daha yumuşak hatlara sahiptirler.

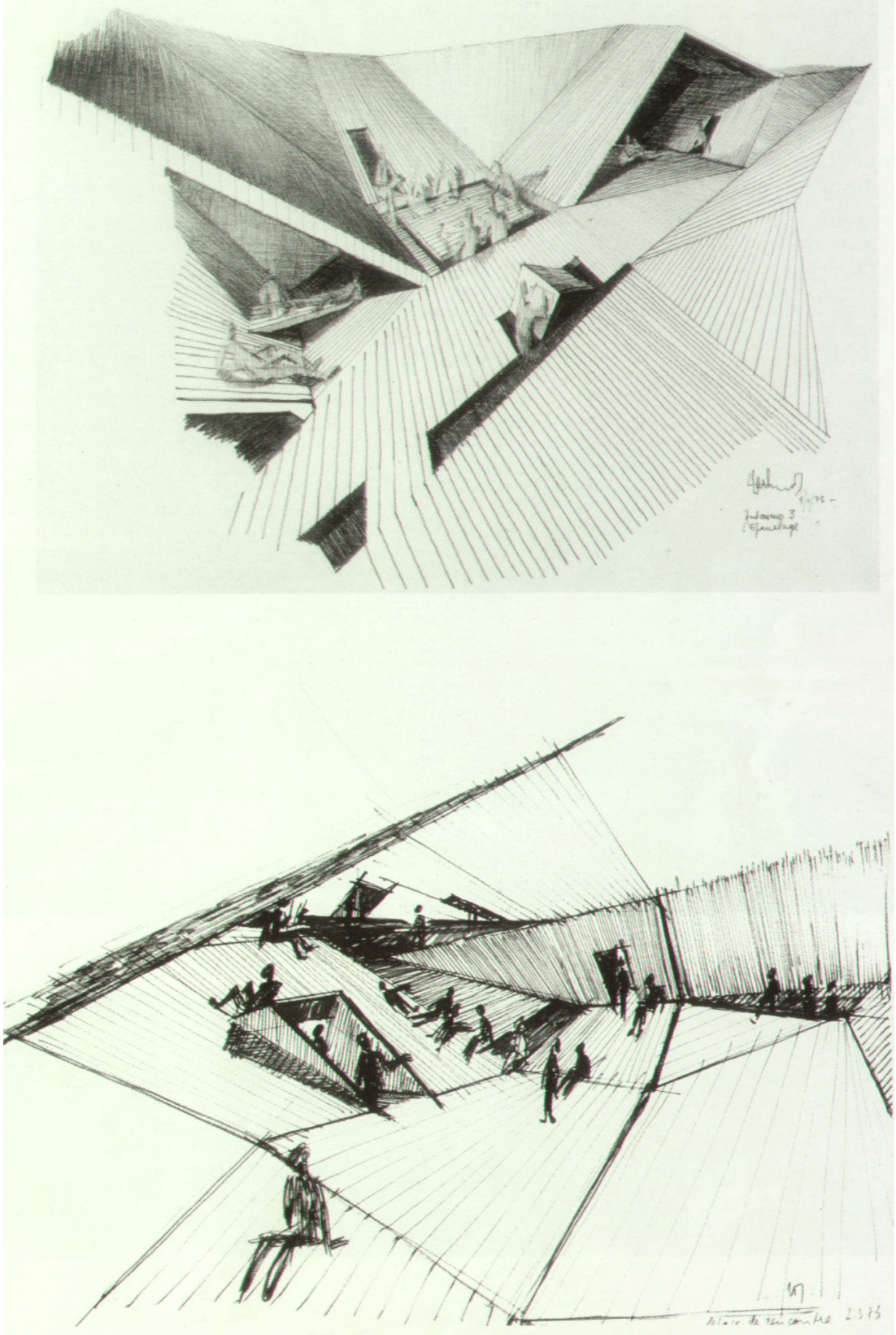
Ockman'a göre Virilio ve Parent'da; "mobilité, açık form ve esneklik gibi Ekip 10'un başlattığı C.I.A.M. kentleşmesinin kritiği olan söylemlerden etkilenmiştir [34]. Oblique teorisi ise; çağdaşlarına göre azınlıkta olan söylemler içinde bile azınlıkta olan bir konu başlığıyla, "psikolojik algı ve deneyimin dinamik formlara sahip mekânlar (unstable) tarafından nasıl etkilendiği" üzerine yaptıkları, 1966 tarihli araştırmalarından sonra geliştirilmiştir.

Virilio, L'Architecture d'Aujourd'hui'nin Eylül 1968'de çıkarılan sayısında, durağan olan yerine neden dinamik mekânı ikame etmeye çalıştıklarını şöyle savunur:

"...durağan (stabil) ve yatay dengeler mimarlıkta hala vazgeçilemeyen dogmalar. Fakat felsefî veya ekonomik teoride bu vokabüler terk edileli çok oldu. Yerine geçişkenlik, deplasman ve başarılı istikrarsızlık (instability) gibi idealar geçti [35]."

Claude Parent ise yeni formlarla olan bağlarını şöyle özetlemiştir:

"Oblique'in Stephen Perella tarafından "hiperyüzey" olarak anılması çok doğaldır. Oblique'in yol almaya çalıştığı kanallardan biri de sınır nosyonudur. Bu nosyon topolojiyi incelerken önem kazanır. Oblique sayesinde kesintisiz bir akışa olanak verilmiştir [33:76]."

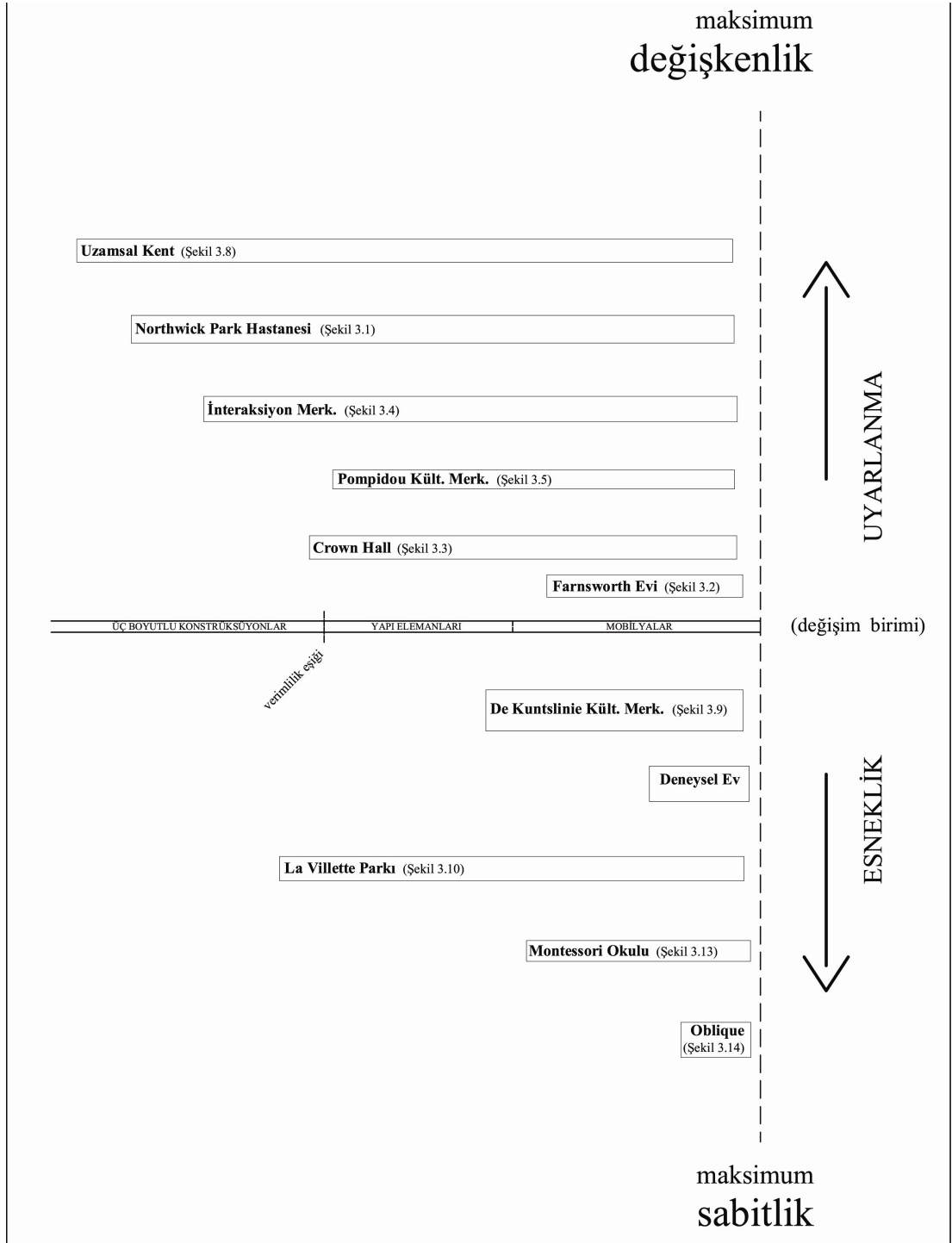
Şekil 3.14: Oblique iç mekân (Parent ve Virilio 1973).

Yatay veya dikey bölümlenme içinde olmayan mekân, birbirine oblique yüzeylerle bağlanır. Mekânları tanımlayan elemanlar birbirine dik açıyla yerleşmedikleri için de sınırlar netliğini kaybetmiş, farklılıkların yaratılması Van Eyck'ın çekindiği kutuplaşma olmadan sağlanmıştır.

Prizmatik bir hacimde duvarı kaldırmak, sınırı da kaldırmak demektir. Ama oblique yüzeyler ile birbirine bağlanan iki kot hem bir sınırla ayrılmıştır hem de bağlanmıştır. Böylece dışarıda başlayan bir yüzey içerde de devam eder. İç ile dış arasındaki ayrım muğlâklaşmıştır [33:76]. Arada (in-between) mekânlar sadece iç ile dış mekân değil; kamusal ile özel; doğal ile yapay; dolaşılan ile yerleşilen mekânların sınırlarını da muğlâklaştırmıştır. Hertzberger'in yapmaya çalıştığı her şey ve daha da fazlası burada kendini gösterir.

Ayrıca Parent ve Virilio, daha önce önerilmeyen bir şeyi de önererek –ki asıl bu, onların önerdiği mekânı Corbusier'nin rampalarıyla kıyaslamaktan kurtaracak şeydir– oblique yüzeylerde yerleşimler de önerirler. Artık bu yüzeyler sadece ayırmaya veya bağlamaya yaramaz, bir geçiş mekânı değildir; daha fazlasıdır. Virilio ve Parent, öklid geometriye sahip olmayan mekânlarda, çok işlevliliğin kapısını bu şekilde aralamıştır. Yerleşilebilir hale gelen bu 'rampalar mekânı'; basketbol ve tenis oynanan; oturulan; kay kay yapılan yerler olarak sunulmaya başlanmıştır.

4. SONUÇLAR VE SORULAR

Şekil 4.1: Esneklik peyzajını haritalamak için bir diyagram önerisi.

4.1 SONUÇLAR

4.1.1 Diyagram Üzerinden Okumalar

Esneklik peyzajı bütün karmaşıklığıyla temsil edilirken okunabilir hale de getirilebilmek için bir diyagram geliştirilmiştir. Açık uçlu bir sınıflama modeli olarak geliştirilen diyagram, başlangıç olarak tez kapsamında incelenen örneklerin yerleştirildiği, iki eksenli bir koordinat sistemidir (Şekil 4.1).

Dikey eksen boyunca yukarı doğru gidildikçe, yapı içindeki parçaların değişkenlik oranı; yatay eksen boyunca sola doğru gidildikçe de değişen parçaların birim ölçeği artar.

Diyagram, esneklik peyzajını kategorilere tabi tutmadan kendilerine özgü pozisyonları içinde, konumlandırma ve karşılaştırma yolu ile anlama şansı verir. Hemen farkedileceği gibi düşey eksen boyunca, kaba hatlarıyla sabit veya değişken olarak sınıflandırılan örneklerin, hem değişken hem sabit yanları olduğu görülmektedir.

Bunun yanı sıra tek boyutlu okumalar yapmak da mümkündür. Bunlardan ilki, esneklik ile uyarlama (customization) arasındaki işlevsel kaymanın değişkenlik ve sabitlik oranları üstünden nasıl gerçekleştiğinin gösterilmesidir.

İki nosyonun mimarlıkta kullanımında, amaçlara ve sonuçlara dair kesişimler olsa da, temel motivasyonları birbirinden farklıdır. Bu bağlamda ortaya atılan bazı stratejiler esneklikten çok sadece katılıma veya mekânın kişiselleştirmesine (customization) olanak verirler. Çünkü mekânın esnekliğinden bahsedebilmek için, ortada mekânın olması şarttır. Yapıda, fiziksel olarak değişebilme imkânı ve sökülüp takılan parçaların miktarı artıp değişkenlik marjinine yaklaştıkça; önerilerde mekânın yeni durumlara kendini adapte edebilme özelliği değil, kişiselleştirilebilme derecesinin arttığı gözlenmiştir.

Mimar, mekâna dair kararlarının ne kadarını ertelerse, mekân o kadar ortadan yok olacaktır. Bu denge doğru kurulmalıdır. Mimarlığın devredilmesi, imarın ertelenmesine kadar giderse ortada ne esnek olarak nitelenebilecek bir mekân ne de esneklik kalacaktır.

Bu bağlamda çok başvurulan bir şema olan Mies'in total mekânı, esneklik ve uyarılama nosyonlarının birbirine üstün gelmeden varolabildiği bir denge sunar gibidir. Total mekân çözümleri hem sabit olanı, hem de değişken olanı barındırır. Mies'in önerilerinde sirkülasyon alanları, servisler ve taşıyıcılar, hemen hemen yapıyı oluşturan her şey, mekanistik bir ayrıştırmaya tabi tutularak; mekânın en nötr saf haline ulaşılmaya çalışılmıştır.

Mies'in elde etmek istediği salt mekân yapısal değişiklikleri içinde barındırırken mekânsal bütünlüğünü de büyük ölçüde korur. Bu bağlamda değişken sistemlerin genelinde eksik bırakılan belki de yapının elemanlarına ayrıştırılmasından sonra Mies'in peşinde olduğu bütünlük ve bitmişlik hissinin olmamasıdır.

Değişkenliğin en uç noktasında mimar kendi görevini, 'mekân üretmeyi' bile kullanıcıya devretmiş ve geride sadece yapı elemanlarını bırakmıştır. Ama esnek mekândan bahsetmek için ortada bir mekânın olması gerekir. Mies bütün ayrıştırmasına rağmen o mekânı parçalamak için değil en saf haliyle kurmak için ayrıştırır.

Bu işlemin sonucunda ne bitmişlikten ne bitmemişlikten; ne değişkenlikten ne sabitlikten vazgeçer. Mies bu gibi "karşıtlıkları, çelişkileri birbirine karıştırmadan, bir arada tutmayı becermiş; zıtlığın iki tarafını diğeri üzerinden dolayım lamadan en keskin ucuna doğru sürüklemiştir [36]." Ve bu dengeleme çabası belki de bugüne kadar esnek bir şema olarak total mekân stratejisinin, mimari pratik içinde anonimleşme ve doğallaşma olgusunu açıklayabilir.

Ancak esneklik ve uyarlamayı barındıracak verimli bir çözüm için, sadece değişken ve sabit olan arasındaki denge yetmez. Tam bu noktada ölçek işin içine girer. Sistemin değiştirilmesi için insan gücüyle kısa sürede yapabilecek müdahaleler fonksiyonel esnekliği bir artı değer haline getiren diğer önemli ölçüttür. Bu da diyagramın tek boyutlu okumaları sonucu yapılmış çıkarımlardan ikincisidir.

4.1.2 Determinizm ve İndeterminizm Sınırında Fonksiyonel Esneklik

1950 sonrası fonksiyonel esneklik stratejileri, Forty'nin de ortaya koyduğu gibi "fonksiyonalizmi determinist aşırılıklarından arındırıp, bilinmeyen ve zamanı da tasarıma katan" indeterminist eğilimlere angaje olmuşlardır [2:142]. Fakat bu durum,

form ve fonksiyon arasındaki determinist ilişkiden tam olarak vazgeçildiği anlamına gelmez.

Değişken sistemler; yarım bırakılmış, ertelenmiş bir tasarım sunmalarına rağmen [19:116]; esneklik kurguları yapı ve fonksiyon arasındaki sıkı bir örtüşmenin varlığına dayanır [12:37]. Çünkü değişken sistemlerin bütün gücü ve kırılabilirliği, değiştirilebildikleri için her duruma ve ihtiyaca karşı bir form oluşturabilme iddiasında yatar; bu noktadan sonra ise kullanıcıya sadece ihtiyacını belirlemek bırakılır. Böyle sistemler, bilakis form ve fonksiyon arasındaki determinist ilişkinin daha verimli bir şekilde kurulabilmesi için geliştirilmişlerdir. Ancak bu stratejileri aynı zamanda indeterminist eğilimler içinde değerlendirmemiz de yanlış değildir.

Bunun temel sebebi, form ve fonksiyon arasındaki ilişkinin belirlenimsizliği değil; mimarın bu ilişkiyi kurma edimini kullanıcıya devredebilmek için, tasarım nesnesine ‘nihai şekli’ vermeyi ertelemesi ya da ‘nihai şekli’ olmayan tasarım nesneleri kurgulamasıdır.

Sabit sistemlerde ise, değişken sistemlerin aksine yapısal değişiklikler çok az veya hiç olmadığı için, fonksiyonel esnekliğin temelinde fonksiyon ve yapı arasındaki bir örtüşme çok daha dolaylıdır veya hiç yoktur. Bu tür örneklerde daha radikal bir form ve fonksiyon ilişkisi karşımıza çıkmaktadır.

Ayrıca determinizmin tamamen terkedilip 1950 öncesi esneklik paradigmalarından vazgeçilmesine de gerek yoktur.

Colquhoun, Forty’nin “bilinmeyen” ve “zaman” öğelerini tasarıma katmak olarak betimlediği, yüzyıl ortasından beri determinizmden indeterminizme doğru yaşanan paradigmatik kaymanın dayandığı en temel kabulü deşifre etmiştir: Geleceğin belirsizliği ve mimarın bunun karşısında çaresizliği [19:116]. Ancak bir olgu gibi işlem gören bu kabulün görünürlüğünü ve kırılabilirliğini farketmemizi sağlayan Koolhaas’ın esneklik üstüne yorumlarıdır.

Koolhaas’a göre, “çoğu zaman gelecek belirsiz olduğu için olası bütün durumlara yanıt aramak naiftir” [5]. Koolhaas burada gelecek üstüne konuşurken “çoğu zaman” ifadesini kullanmıştır. Önemsiz gibi görünen bu ifade, bütün bir söylemi yüzeysellikten kurtaran ve ciddiye almamızı sağlayan anahtar kelimedir. Çünkü

Koolhaas da, geleceğe dair söylenecek her şeyin hipotetik olduğunun ve kesin ifadeler kullanırsa naif kalacağının farkındadır.

Ama tam da bu ifadesinden dolayı geliştirilecek karşı düşünceler için bir kapı aralanır, bu geleceğe dair yorum yapabilme hakkımızı da meşru kılar. Çünkü geleceğin belirsiz olması demek, öngörülerimizin yanlış olacağına dair bütün yargıları da birer olasılık haline dönüştürür; geleceğin belirsizliği, geleceğin tahmin edilemezliğini de bir ihtimale dönüştürmektedir. Belirsizlik, belirsizliğin kendisini de bir ihtimale indirger. Doğruyu da yanlış da sınayacak tek şey artık zamandır.

Bu yüzden her şeyi açık uçlu esnek mekânlarla çözmeye çalışıp belirsizleştirmek yerine; mimar olarak akıl yürütme hakkımızı, bir kapris olarak değil, makul gerekçelerle bünyemizde barındırma imkânı doğar. Mimar tam bu anda görevini ve sorumluluğunu devretmek yerine; çözüm üretmeyi ve öngörülerde bulunmayı denemelidir.

4.2 ERTELENMİŞ SORULAR

Bütün bu iyimser ve olumlayıcı gibi görünen sonuç maddelerinden sonra bu tezin kendisini dahi anlamsız kılacak bir tartışma konusu son maddeye kadar ertelenmiştir. Bu son madde, bambaşka bir kanaldan giderek bütün bu tezin tartıştığı şeyi by-pass edecek kategorik bir üst sorudur: Kullanım ve yapı arasında bir şartlanma kurulabilir mi ya da fonksiyonel esneklik veya sabitlik mümkün müdür?

Böyle bir soruyla beraber kullanım ve yapı arasındaki ilişkinin kendisi sorgulanabilir bir kabul olarak ele alındığı için; hem fonksiyonel sabitlik, hem de fonksiyonel esnekliğin kurgularını inşa ettikleri meşruiyet zeminleri altlarından çekilmiş olacaktır.

Ve bu reaksiyonu başlatmak için tek bir durum da yeterlidir aslında: Eski bir binanın hiç amaçlanmadığı yeni bir kullanım için hizmet edebiliyor olması. Bu örneklerle beraber, aklımızda önceki paragrafta sorulan soruyla sonuçlanacak bir sorgulama sürecini de tetiklenmiş olacaktır:

- Bir bina öngörülmediği halde amacı dışında da kullanılıyorsa, fonksiyonel sabitlik ya da bir yapının bir tek fonksiyon için daha verimli işleyecek hale getirilmesi mümkün müdür?
- Bir bina öngörülmediği halde amacı dışında da kullanılabiliriyorsa, fonksiyonel esneklik ya da bir yapının farklı amaçlara hizmet edebilmesi için özel olarak tasarlanması gerekli midir?
- Bir bina öngörülmediği halde amacı dışında da kullanılabiliriyorsa, fonksiyonel esneklik mekâna içkin midir?
- Fonksiyonel esneklik mekâna içkinse, fonksiyonel esnekliğin bir mimarlık diskuru olarak üretilmesi ne kadar anlamlı ve gereklidir?

Son olarak:

- Mimarlık üretimi bütün bunlardan sonra kullanıma dair gereksinmelere dayalı tasarım pratiklerine ne kadar ihtiyaç duyar?

Tam bu anda, kullanımla ilgili kaygıların tasarıma dair başat parametrelerden biri olmasına ve tasarım pratiğine yön vermesine hiç gerek kalmadığı hakkında bir uzlaşma kaçınılmaz gibi görünmeye başlasa da; Atilla Yücel'in bir panel sırasında sorduğu şu soru bizi tekrar başa döndürüp, mimarideki fonksiyon sorunsalını çözümlemenin bu kadar kolay olmadığını hatırlatır:

“Madem öyle, eski bir binayı havaalanına dönüştürebilir misiniz?”

KAYNAKLAR

- [1] **Gropius, W.**, 1993. Eight steps toward a solid architecture, in *Architecture culture, 1943-1968 : A Documentary Anthology*, s. 178, Ed. by **Ockman, J.** with the collaboration of Eigen, E., Columbia University Graduate School of Architecture, Planning, and Preservation: Rizzoli, New York.
- [2] **Forty, A.**, 2000. Words and Buildings, Thames & Hudson, London.
- [3] **Hertzberger, H.**, 1991. Lessons for Students, 010 Publishers, Rotterdam.
- [4] **Bardini, P.**, 1983. Walter Gropius, G. Gili, Barcelona.
- [5] **Koolhaas, R. & Mau, B.**, 1995. SMLXL: Office for Metropolitan Architecture, Monacelli Press, New York.
- [6] **Van Eyck, A.**, 1993. Steps toward a configurative discipline, in *Architecture culture, 1943-1968 : A Documentary Anthology*, s. 348-360, Ed. by **Ockman, J.** with the collaboration of Eigen, E., Columbia University Graduate School of Architecture, Planning, and Preservation: Rizzoli, New York.
- [7] **Collins, P.**, 1965. Changing Ideals in Architecture:1750-1950, Faber and Faber, London.
- [8] **Pérez-Gómez, A.**, 1983. Architecture and the Crisis of Modern Science, MIT Press, London, England.
- [9] **Cohen, J.**, 1996. Mies van der Rohe, trans. Rosengarten, M. Chapman & Hall, Hong Kong.
- [10] **Friedman, Y.**, 2002. #08 Function Follows Form, in *Non-plan*, s. 104-113, Eds. by Hughes, J. & Sadler, S., Architectural Press.

- [11] **Mumford, E.**, 2001. The emergence of mat or field buildings, s. 48-66, in *Case: Le Corbusier's Venice Hospital and the mat building revival*. Ed. Sarkis, H., Harvard Design School, Prestel, Germany.
- [12] **Hill, J.**, 2003. *Actions of Architecture: Architects and Creative Users*, Routledge, New York.
- [13] **Barker, P.**, 2002. #1 Paul Barker: thinking unthinkable, in *Non-plan*, s.2-21, Eds. by Hughes, J. & Sadler, S., Architectural Press.
- [14] **Sadler, S.**, 2002. #12 Simon Sadler: Open ends, in *Non-plan*, s.138-154, Eds. by Hughes, J. & Sadler, S., Architectural Press.
- [15] **Hughes, J.**, 2002. #14 Jonathan Hughes: after non-plan, in *Non-plan*, s.166-183, Eds. by Hughes, J. & Sadler, S., Architectural Press.
- [16] **Hughes, J.**, 2002. #09 Jonathan hughes: the indeterminate building, in *Non-plan*, s. 91-97, Eds. by Hughes, J. & Sadler, S., Architectural Press.
- [17] **Harwood, E.**, Proponent of flexible hospital design, <http://www.architectsforhealth.com/library/johnweeks.html>, Aralık 2006.
- [18] **Sarkis, H.**, 2001. The paradoxical promise of flexibility, s. 80-88, in *Case: Le Corbusier's Venice Hospital and the mat building revival*. Ed. Sarkis, H., Harvard Design School, Prestel, Germany.
- [19] **Colquhoun, A.**, 1985. *Essays in Architectural Criticism: Modern Architecture and Historical Change*, MIT Press, Newyork.
- [20] **Carter, P.**, 1974. *Mies at Work*, Phaidon Press, Newyork.
- [21] **Blundell, P. J.**, 2002. *Modern Architecture Through Case Studies*, Architectural Press, Oxford.
- [22] **Bilgin, İ.**, 2006. Modern imar tarihi ve mimarlık 2 ders notları, İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- [23] **Piano, R.**, <http://rpbw.r.ui-pro.com/>, Şubat 2007.

- [24] **Burdett, R.**, 1995. Richard Rogers Partnership Works and Projects, The Monacelli Press, Newyork.
- [25] **Conrads, U.**, 1971. Eckhard Schulze-Fielitz: the space city, in *Programs and Manifestoes on 20th-Century Archhitecture*, s. 175, Ed. Conrads, U., The MIT Press, United States of America.
- [26] **Wachsmann, K.**, Vom Bauen in unserer Zeit”, 1943-1968 : A Documentary Anthology, s. 269, Ed. by Ockman, J. with the collaboration of Eigen, E., Columbia University Graduate School of Architecture, Planning, and Preservation: Rizzoli, New York.
- [27] **Freidman, Y.**, 1971. The ten principles of space town planning, in *Programs and Manifestoes on 20th-Century Archhitecture*, s. 183-184, Ed. Conrads, U., The MIT Press, United States of America.
- [28] **Bilgin, İ.**, 1998. Toplu konut "mimarisi" ve ATK lojmanları, *Arredamento Mimarlık*, **108**, 86-93.
- [29] **Aoki, J.**, 1999. The flexibility of Kazuya Sejima, *Japan Architect* **35**, 6-7
- [30] **Berman, M.**, 1994, Katı Olan her şey Buharlaşıyor, Çev. Altuğ, Ü. & Peker, B., İletişim Yayınları, İstanbul.
- [31] **Bilgin, İ.**, 1999. Serbest plan, serbest cephe, serbest ev..., *Cogito*, Yapıkredi Yayınları, İstanbul, **18**, 144-157.
- [32] **Venturi, R.**, 1966,1977. Complexity and Contradiction in Architecture, The Mueseum of Modern Art, Newyork.
- [33] **Parent, C.**, 1998. The Oblique Function Meets Electronic Media, trans. Laetita Wolff, *Architectural Design*, **68**, 74-77.
- [34] **Ockman, J.**, 1993. The oblique function, in *Architecture culture, 1943-1968 : A Documentary Anthology*, s.409, Ed. by **Ockman, J.** with the collaboration of Eigen, E., Columbia University Graduate School of Architecture, Planning, and Preservation: Rizzoli, New York.

- [35] **Virilio, P.**, 1993. The oblique function, in *Architecture culture, 1943-1968 : A Documentary Anthology*, s.410, Ed. by **Ockman, J.** with the collaboration of Eigen, E., Columbia University Graduate School of Architecture, Planning, and Preservation: Rizzoli, New York.
- [36] **Bilgin, İ.**, Mies van der Rohe'nin Sürdüğü İz, <http://www.arkitera.com/v1/diyalog/ihsanbilgin/miesvanderrohe3.htm>, Şubat 2007.

ÖZGEÇMİŞ

1980 yılında İstanbul'da doğdu. Orta öğrenimini Kartal Burak Bora Anadolu Lisesi'nde tamamladı. 1998 yılında, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nde mimarlık eğitimi almaya başladı. Lisans eğitimini 2003 yılında başarıyla bitirdi. 2004 yılında katıldığı İ.T.Ü. Mimarlık Anabilim Dalı Mimari Tasarım Yüksek lisans Programını, 'Fonksiyonel Esneklik Üzerine Kavramsal Bir Değerlendirme' adlı tez çalışmasıyla tamamladı.